

Magyarosi Sándor

A MAGYAR KIRÁLYI 38. HONVÉD
GYALOGHADOSZTÁLY KATONÁI
AZ 1918. JÚNIUS 15-I CSATÁBAN

1918. június 15-én az Osztrák–Magyar Monarchia hadserege nagyszabású hadműveletet indított a délnyugati fronton, hogy végképp kikapcsolja Olaszországot a háborúból. Az év elején még úgy tűnt, hogy a Monarchia Németország legnagyobb szövetségeseként félig megnyerte a háborút: Szerbiát sikerült térdre kényszeríteni, a cári Oroszország hadserege összeomlott, Románia pedig, miután 1916 során semleges szövetségesből ellenséggé vált, végül szintén békekötésre kényszerült. A hadművelet előestéjén a helyzet már nem volt ennyire egyértelmű: a németek offenzívái, amelyeket 1918 tavaszával kezdődően indítottak a nyugati fronton, a háború első éve óta példátlan területnyereséget eredményeztek ugyan, azonban a végső döntést mégsem sikerült kicsikarni általuk: a szövetségesek kitartottak. A Monarchia ennek ellenére úgy döntött, hogy megindítja a maga nagy támadó hadműveletét. Mindössze öt nappal később, június 20-án mindenki számára egyértelművé vált, a támadás kifulladt, a hadsereg pedig olyan méretű veszteségeket szenvedett, hogy valószínű volt: többé már nem lesz képes hasonló méretű erőfeszítésre.

Az offenzívában részt vett a magyar királyi 38. honvéd gyaloghadosztály is, amelynek két ezredében számos székely katona szolgált. A csata során, amely mindössze egyetlen napig tartott, a hadosztály csapatai az angol 23. hadosztály embereivel ütköztek össze, akik 1917 őszén, egy nagyobb brit expedíciós erő részeként érkeztek az olasz frontra. A következőkben arra teszek kísérletet, hogy különféle források alapján mindkét hadosztály szempontjából áttekintsem ennek az egyetlen napnak azon eseményeit, amelyekre az olasz frontnak egy szűk szakaszán, a Monarchia utolsó nagy csatájában került sor. Ahhoz, hogy ezek az események valamelyest kontextusba kerüljenek, szükséges néhány egyéb kérdésre is kitérni: ezek közé tartoznak az olasz front történései, az 1918-as háborús év főbb eseményei, a harcmodor változásai az első világháború folyamán, a Monarchia hadseregének helyzete az offenzíva előestéjén, végül pedig a védelem felépítése és a támadás előkészületei is.

Magáról az offenzíváról számos hadtörténeti munka megemlékezik, a szembenálló hadosztályokkal kapcsolatos történésekkel pedig mind a magyar, mind az angol ezredtörténetek viszonylag részletesen foglalkoznak. Fontos azonban a források közül kiemelni néhány olyan dokumentumot, amelyekre a szöveg csak korabeli jelentéseként hivatkozik. Ezek egyikét, amelynek címe *A m. kir. 38. honvéd gyaloghadosztály támadása 1918. június hó 15-én*, Bencze László adja közre *A Piave-front* című könyvének függelékében.¹ A másik dokumentum ugyancsak egy jelentés, amely a XIII. hadtest összekötő tisztjétől származik, és *A m. kir. 38. gyal. ho. csapattesteinek tapasztalatai és benyomásai 1918. június hó 15-én* címet viseli; ez utóbbi a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban, a 21. gyalogezred iratanyagában található, számos olyan utasítással és zászlóaljnaplóval egyetemben, amelyek további részleteket tartalmaznak a támadás előkészületeiről, illetve lefolyásáról.² Az eseményeket a 38. hadosztály szémszögéből tárgyaló szövegrészek javarészt ezekre a dokumentumokra támaszkodnak.

A szöveg megírásakor számtalan olyan kérdés merült fel, amelyeket további kutatások nélkül megválaszolni nem lehet. Így például a dokumentumokból nem mindig állapítható meg minden kétséget kizáróan, hogy melyik magyar csapattest melyik angol csapattesttel került szembe a harcok során, vagy hogy két korabeli jelentés információi közül melyek pontosabbak. Bizonyos esetekben az sem egyértelmű, hogy egy-egy frontszakaszon a küzdelem csak egy-két óráig vagy egy egész napon át tartott, és ha az angol források adatait összevetjük a magyarokéval, kiderül, hogy néha egy-egy mozzanatnak, amelyik az egyik fél beszámolójában feltűnik, a másik fél verziójában egyszerűen semmiféle megfelelője nincs. Ennek felismerése vezetett ahhoz a döntéshez, hogy ugyanazokat az eseményeket kétszer tárgyaljam, egyszer az osztrák–magyar csapatok, egyszer pedig az angolok szémszögéből. Végül pedig kitérnék arra is, hogy bár a 38. hadosztály a magyar honvédség seregtete volt, a szövegben a hadosztályról, illetve annak alegységeiről és katonáiról általában osztrák–magyar-ként történik említés. Ennek két oka van: egyrészt a hadosztály különböző ezredeiben igen nagy számban szolgáltak román nemzetiségű katonák is, akikre nem tartanám helyesnek magyarként hivatkozni; másrészt az

1 Bencze László: *A Piave-front*. Budapest, 2003, Palatinum Nyomdaipari Társaság.

2 Hadtörténelmi Levéltár, II. 598. M. Kir. 21. Honvéd Gyalogezred-Parancsnokság, *Hadműveleti iratok*, sz. n. 1918. jan.–okt.

angolok szemszögéből a honvédek ugyanúgy az Osztrák–Magyar Monarchia katonái voltak, mint bármelyik baka, aki a közös hadseregben szolgált.

John Keegannek köszönhetően tudjuk, hogy Wellington herceg úgy gondolta, egy csata története leginkább egy táncestély lefolyására emlékeztet: „Bizonyára akadnak, akik fel tudják idézni mindazon apró-cseprő eseményeket, melyeknek közös végeredménye a diadal vagy a vereség: de nincs olyan ember, aki tudhatná, hogy milyen sorrendben követték egymást ezek az események, hogy pontosan mely időpontban történt, ami történt, holott épp ez adja az egyes események fontosságát.”³ Ez az írás leginkább az említett csata apró-cseprő eseményeinek felidézésére törekszik anélkül, hogy minden esetben megpróbálna sorrendet felállítani.

AZ OLASZ FRONT

Bihari Péter történész szerint Ausztria–Magyarország hadserege az egyetlen igazán népszerű háborút Olaszország ellen vívta. Bár az olaszok 1914. augusztus harmadikán kinyilatkoztatták semlegességüket, a Monarchia diplomáciája tisztában volt vele, hogy e semlegességet csak területi engedmények árán lehet fenntartani; emiatt mindössze annyi mozgásterület maradt, hogy megkísérelték szövetségesük figyelmét Dél-Tirol és Trieszt helyett a Balkán felé fordítani. Végül a tárgyalások kudarcba fulladtak, és Olaszország 1915. május 23-án hadba lépett az Osztrák–Magyar Monarchia ellen. A hadüzenet általános felháborodást váltott ki Magyarországon; ennek egyik megnyilvánulásaként a budapesti Margitszigeten egy „Signore Maccaroni” elnevezésű fabábut helyeztek el a következő felirattal: „Pofozzátok meg a hitszegőt!”⁴

A Monarchia ereje elégtelen volt ahhoz, hogy támadólag lépjen fel Olaszországgal szemben – a svájci határtól az Adriáig húzódó, mintegy 600 km hosszú új fronton a félmilliónyi olasz katonával szemben alig 200 000 főt tudtak felvonultatni –, az osztrák–magyar csapatok tehát eleve védelemre rendezkedtek be. A hadszíntér három védőkörletre, a tirolira, a karintiaira és a tenger mellékre oszlott, és mivel az utóbbi szakaszon két olasz hadsereg támadása volt várható, a rendelkezésre álló erők nagy részét ide irányították; ezek – Tolmeint és Görzöt leszámítva – az Isonzó bal partján építették ki állásaikat.⁵ A tenger melléki hadszíntéren, az Isonzó

³ John Keegan: *Waterloo*. Budapest, 1990, Európa Könyvkiadó, 5.

⁴ Bihari Péter: *1914. A nagy háború száz éve*. Budapest, 2014, Kalligram, 265.

⁵ Hajdu Tibor – Pollman Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja*. Budapest, 2014, Osiris, 142.

alsó folyásánál terült el a délnyugati front azon szakasza, amely Doberdó néven vonult be a magyar köztudatba.⁶

A Doberdó-fennsík, amelyet a szemtanúk általában dombos, sziklás vidéknek írnak le, és amelyen e beszámolók szerint számtalan tölcser alakú, dolinának nevezett katlan található, a Monarchia katonái számára egyik legrettegettebb frontszakasznak bizonyult. A legnagyobb megpróbáltatást az állandó tűzérési tűz jelentette – az olasz tűzérek látszólag kiapadhatatlan lőszerkészlettel rendelkeztek –, ráadásul a sziklás talajba becsapódó lövedékek által szétszórt kőtörmelék gyakran majdnem ugyanolyan veszélyesnek bizonyult a gyalogságra nézve, mint a felrobbanó gránátok szilánkjai. A körülmények miatt a katonák nem tudtak aludni, élelmet, illetve vizet csak naponta egyszer, többnyire éjszaka kaptak, és a helyzetet tovább súlyosbította, hogy a halottak, akiket gyakran sem összeszedni, sem eltemetni nem lehetett, bomlásnak indultak a tűző napon, iszonyú bűzzel árasztva el az állásokat.

Három év alatt – 1915 májusa és 1917 októbere között – az olasz hadvezetés tizenegy nagyobb csatában próbálta áttörni az osztrák–magyar vonalakat (e támadásokat a történetírás a tizenegy isonzói csataként tartja számon). Az eleinte rosszul felszerelt, géppuskákkal és aknavetőkkal alig rendelkező támadók napokig tartó tűzérési előkészítés után indították meg rohamaikat, azonban súlyos veszteségek árán sem sikerült jelentősebb eredményt elérniük. Ehhez az is hozzájárult, hogy az első hat csata során az olasz gyalogságnak viszonylag nyílt terepen kellett felfejlődnie, míg a védők állásai többnyire az uralgó magaslatokon húzódtak (mindez csak a hatodik csatát követően változott meg valamelyest, ekkor ugyanis a támadóknak sikerült némi területet elfoglalniuk a Karszt dombjaiból).⁷ 1915 végére a legtöbb olasz gyalogezred embereinek száma az eredeti létszám egyharmadára csökkent, a hadsereg pedig az összeomlás szélére került. Giorgio Rochat úgy véli, csak azért sikerült elkerülni a teljes katasztrófát, mert az ellenfél szintén nagyon sok katonáját elvesztette a harcok során, és egyszerűen túl erőtlen volt ahhoz, hogy kihasználja a helyzetet.⁸

6 Pintér Tamás – Rózsafi János – Stencinger Norbert: *Magyar ezredek a Doberdó-fennsík védelmében*. Budapest, 2009, Zrínyi Kiadó, 18.

7 Ungváry Krisztián: Isonzó, Doberdó, Caporetto. Magyarok az első világháborúban. In *Rubicon*, 2014/9., 7.

8 Giorgio Rochat: The Italian Front. In John Horne (szerk.): *A Companion to World War I*. Oxford, 2012, Wiley-Blackwell, 85.

Az első csatákat követően az osztrák–magyar hadvezetés számára is egyértelművé vált, hogy csak akkor van esélyük a sikeres védelemre, ha állásaikat megfelelően kiépítik (a 3. csata elején az elkészült bombamentes fedezékek mindössze 2000 ember befogadására voltak alkalmasak).⁹ „A védekező csapatok – írja Ungváry Krisztián – homokzsákokat, légcsőkat, műszaki szakaszokat és szögesdrótot, valamint faanyagot és bádoglemezeket is kaptak. Mindenütt drótkadályok épültek. A Monte San Michele alatt alagutat (Schönburg alagút) fúrtak annak érdekében, hogy ne a domb teljesen fedetlen platóján kelljen szállítani az utánpótlást az északeleti és északnyugati oldalon húzódó első vonalba.”¹⁰ 1915–16 telén az olasz hadsereg is jelentős változásokon esett át: létszáma megközelítőleg másfélmillió főre emelkedett, a csapatokat pedig kellő számú géppuskával és aknavetővel látták el.¹¹

Az 1916-os év első jelentősebb támadását (az ún. *Strafexpedition* vagy büntető hadjáratot) nem az olaszok indították, hanem a Monarchia hadserege. Mivel a Dél-Tirolból kiinduló hadművelet kezdésének időpontját a kedvezőtlen időjárás miatt többször is el kellett halasztani, az offenzíva végül május 15-én vette kezdetét. A Hétközség fennsíkron előretörő támadók váratlanul sikeresnek bizonyultak: 28-án a stratégiai fontosságú Arsierót, másnap Asiago városát sikerült bevenniük, és június 3-ára elérték a fennsík legdélibb peremét. Az osztrák–magyar csapatoknak azonban nem adatott meg, hogy kezdeti sikereiket kihasználhassák. Ennek egyik oka az volt, hogy az olasz hadvezetés jelentős erőket csoportosított át az Isonzó-rontról a veszélyeztetett szakaszra – az offenzíva kudarcának egyik okaként éppen az Isonzónál álló olasz erők lekötésének elmulasztását szokás megemlíteni –, azonban sokkal nagyobb súllyal esett latba az a tény, hogy június 4-én a keleti fronton az orosz hadsereg elindította egyik legjobban előkészített és legsikeresebb támadását, amelyet Bruszilov-offenzíva néven ismer a történetírás. Ennek következtében június 16-án az osztrák–magyar hadműveleteket beszüntették, a támadó csapatokat pedig könnyebben védhető terepszakaszokra vonták vissza. Az olaszok július végéig többször megkísérelték visszafoglalni az elvesztett területeket, e próbálkozások azonban rendre kudarcba fulladtak.¹²

Az év második jelentős offenzíváját, amely a 6. isonzói csata néven vált ismertté, az olaszok indították augusztus 6-án. A támadóknak sikerült

9 Ungváry: i. m. 12.; Julier Ferenc: *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Budapest, 1933, Magyar Szemle Társaság, 151.

10 Ungváry: i. m. 12.

11 Rochat: i. m. 85.

12 Hajdu-Pollman: i. m. 197–199.; Rochat: i. m. 86.

áttörniük az átcsoportosítások következtében meggyengült osztrák–magyar csapatok állásait, és a görzi hídfő, illetve a doberdói fennsík egyaránt olasz kézre került. A védők a második vonalig hátráltak, itt azonban a beérkező erősítéseknek köszönhetően szilárdan megvetették a lábukat. Az olaszok az év hátralevő részében további három támadást indítottak, de mindössze annyi eredményt értek el, hogy a 9. csata során megközelítették a Monte Hermadát, az utolsó jelentősebb akadályt Trieszt előtt. Az elfoglalt területek nem bírtak különösebb jelentőséggel – amint a Hajdú–Pollman szerzőpáros írja, Görz és Doberdó elvesztésével a hadi helyzet lényegesen nem változott –, a harcok során elszenvedett veszteségek azonban annyira súlyosak voltak, hogy az osztrák–magyar hadvezetésnek be kellett látnia: csapatai jelentősebb erősítések nélkül képtelenek lesznek sokáig tartani az Isonzónál kiépített állásokat.¹³ 1917 májusában, illetve augusztus–szeptemberében az Isonzó-fronton két újabb olasz offenzívára került sor, amelyek közül a második a Bainsizza-fennsík megszerzésével végződött (a fennsík fontosságát az adta, hogy kiindulópontul szolgálhatott egy Trieszt felé irányuló olasz támadáshoz). E két, 1917-ben indított támadással az isonzói csaták száma 11-re emelkedett, amelyek mérlege nem volt túl kedvező az olaszok számára, hiszen a háború kezdete óta meglehetősen súlyos veszteségeik ellenére is csak egy 50 km hosszú és 10 km széles földdarabot sikerült elfoglalniuk. A jelentős túlerővel folytatott harcok következtében azonban az osztrák–magyar csapatok is elérték ellenállóképességük határait: egyre valószínűbbnek látszott, hogy védelmük kibírjon még egy támadást.¹⁴

Hogy a helyzetet orvosolja, az osztrák–magyar hadvezetés úgy döntött, hogy a németekhez fordul segítségért. Az eredeti elképzelés az volt, hogy a Monarchia keleti fronton harcoló csapatait német alakulatokkal váltsák fel, lehetővé téve a felszabaduló osztrák–magyar erők átcsoportosítását a délnyugati arcvonalra, a német hadvezetés azonban ehelyett úgy látta jónak, ha csapatait közvetlenül az olasz frontra küldi. A tervezett hadművelet irányítása ugyancsak német kézbe került. Az együttműködés eredményeként 1917 őszén 7 német és 8 osztrák–magyar hadosztályból létrejött a 14. német hadsereg azzal a céllal, hogy a Flitsch-Tolmein terepszakaszon törje át az ellenség védelmét, semmisítse meg a térségben védelemben levő olasz erőket, és nyomuljon előre a Tagliamento folyóig.

13 Hajdú–Pollman: i. m. 202.

14 Hajdú–Pollman: i. m. 267–268.

Az offenzíva – tulajdonképpen a 12. isonzói csata – október 24-én vette kezdetét. A támadók viszonylag könnyen áttörték az olasz vonalakat, és az első nap végére az áttörés szélessége már a 30 km-t is elérte. A következő két nap folyamán a német és osztrák–magyar csapatok az összes olyan magaslatot elfoglalták, amelyek lehetővé tették volna az olaszok számára, hogy a Pó-síkság előtti hegyláncon megkapaszkodjanak. Október 28-ára az olasz védelem teljesen összeomlott, és megközelítőleg másfél millió katona, illetve 400 000 civil menekült tartott a Tagliamento felé, hogy még azelőtt átkeljenek rajta, mielőtt a támadók elérnék a folyót. Erre végül október 31-én került sor, és bár az osztrák–magyar és német alakulatok nagy része csak november 2-ára jutott át a túlsó partra, az olasz hadvezetés számára egyértelművé vált, hogy a Tagliamento vonala sem tartható.¹⁵

A folyón való átkelést követően, írja Vanda Wilcox, az olasz csapatok fejesztett menekülése egyre rendezettebb visszavonulássá alakult, emellett pedig november 6-án a rapallói tanácskozáson a britek és a franciák hozzájárultak ahhoz, hogy nyolc (a Hajdú–Pollman szerzőpáros szerint tizenegy) hadosztályt küldjenek az olaszok megsegítésére (e hadosztályoknak november 21-ével kezdődően kellett bekapcsolódniuk a védelembe).¹⁶ Az új olasz állásokat, amelyek a Piave folyó mögött épültek ki, az osztrák–magyar és német csapatoknak már nem sikerült áttörniük; végül a hadvezetés december 3-án beszüntette a támadást.¹⁷

Az olasz veszteségek óriásiak voltak: mintegy 40 000 olasz katona esett el vagy szenvedett valamiféle sebesülést, további 280 000 főt pedig a támadók ejtettek foglyul. Az osztrák–magyar és német csapatok emellett 3150 löveget, 1700 aknavetőt és 3000 géppuskát zsákmányoltak, és az olaszok által hátrahagyott jelentős lőszer- és élelmiszerkészleteket szintén sikerült birtokba venniük (ez utóbbiak jelentőségét jól példázza, hogy a Monarchia katonáinak ellátását 1918 tavaszáig a zsákmányolt készletekből biztosították).¹⁸ A caporettói áttörésként ismertté vált csatának azonban volt egy másik hozadéka is: az osztrák–magyar hadvezetés egyes elemeivel elhitette, hogy Olaszország akár egyetlen nagyobb szabású offenzívával is kikapcsolható a háborúból.

15 Ungváry: i. m. 20–21.; Rochat: i. m. 89.

16 Vanda Wilcox: *Italian Front* (<https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/italian-front>) (2018. 09. 16.)

17 Hajdú–Pollman: i. m. 270.

18 Rochat: i. m. 89.; Ungváry: i. m. 21.

*AZ 1918-AS ÉV ÉS AZ OSZTRÁK–MAGYAR OFFENZÍVA
ELŐKÉSZÜLETEI*

A háború menetét illetően az 1917-es év legjelentősebb eseménye kétségtelenül a cári birodalom összeomlása volt. Azt követően, hogy 1918. március 3-án aláírták a breszt-litovszki, május 7-én pedig a Monarchia szempontjából talán még jelentősebb bukaresti békét, a központi hatalmak országai joggal érezhették, hogy tulajdonképpen félig megnyerték a háborút. A békekötés ugyanakkor a többfrontos küzdelem végét is jelentette: mindamelllett, hogy a keleti front bizonyos térségeiben megszálló csapatokat kellett hátrahagyniuk, Németország számára a nyugati, az osztrák–magyarok számára pedig az olasz vált az egyetlen hadszínterré. A németek úgy vélték, eljött a pillanat, hogy egy utolsó nagy támadással még az Egyesült Államok hadseregének beavatkozása előtt döntő csapást mérjenek az antant erőire. Az offenzíva Michael vagy Szent Mihály arkangyal fedőnevet kapta, és kivitelezéséhez szívesen vették volna a Monarchia segítségét.

1917 novemberétől a német hadvezetés 48 hadosztályt irányított át a nyugati frontra, így a csata előestéjén a szövetségesek 148 hadosztályával 191 saját hadosztályt tudott szembeállítani (ez azonban – a hadosztályok eltérő létszáma miatt – nem jelentett számbeli fölényt). Magát a támadást meglehetősen alaposan készítették elő. Veszteségeik pótlására eleve sem állt rendelkezésükre a szövetségesekéhez fogható emberanyag; emiatt már korábban igyekeztek megválogatni és alkalmasságuk – koruk, erőnlétük, stb. – függvényében a megfelelő fegyvernemekhez irányítani a behívottakat (a brit hadseregben ekkor még nem alkalmaztak ehhez hasonló módszereket). Az is a szelekció során dőlt el, hogy valaki a hátszágba vagy a keleti, illetve nyugati frontra kerül-e.¹⁹ Az offenzíva előtt ennél is tovább mentek, és a rendelkezésükre álló erőket állásharcra alkalmas, illetve támadó vagy csapásmérő hadosztályokra osztották; ennek köszönhetően az offenzívát a legjobb emberanyaggal feltöltött – ennek következtében pedig a legmagasabb harcértékű – csapataikkal kívánták végrehajtani.²⁰ A támadás során számos egyéb, korábban már kipróbált újítást is bevetettek. A tüzérségi előkészítés időtartamát mindössze néhány órára csökkentették, és a gyalogsági állások rombolása mellett nagy hangsúlyt

19 Alexander Watson: *Enduring the Great War*. Cambridge, 2014, Cambridge University Press, 156–160.

20 Hajdu–Pollman: i. m. 326.; Hew Strachan: *The First World War*. London, New York, Sydney, Toronto, New Delhi, 2014, Simon and Schuster, 288.

helyeztek arra, hogy az ellenfél tüzérségét – ha időszakosan is – kikapcsolják a harcból. A gyalogság támadására több lépcsőben került sor: közvetlenül a mozgó tűzhengerre felzárkózva a rohamcsapatok 50 fős²¹ csoportokban támadó katonái haladtak – az ő feladatuk az volt, hogy a védelem kevésbé megerősített pontjait kihasználva betörjenek az ellenséges állásokba, míg az általuk hátrahagyott erősebb támpontok leküzdése a gyalogság további hullámaira maradt. Végül a támadókat aknavetőekkel és könnyen mozgatható lövegekkel látták el; így ha az előnyomulás során olyan ellenállásra találtak, amelyet csak tüzérség segítségével lehetett volna leküzdeni, maguk is meg tudták oldani a feladatot. Mindezek fényében a német hadvezetés azt remélte, hogy csapatainak teljes mélységében sikerül áttörniük az ellenség védelmét.²²

*Erőviszonyok az áttörési szakaszban*²³

	Gyalogho.	Lovasho.	Löveg	Repülő	Tank
Német	74		6473	730	
Antant	34	3	2804	579	217

Az offenzíva, amelyet a 18., 2. és 17. hadseregek hajtottak végre, és amely a franciákkal érintkező brit 5. hadsereg, illetve a brit 3. hadsereg ellen irányult, 1918. március 21-én vette kezdetét. A támadók, akiket a sűrű köd is segített, az első napon körülbelül 4-5 kilométerrel nyomták be a brit arcvonalat. John Keegan szerint az antant szempontjából a helyzet március 24-én, 25-én és 26-án volt a legsúlyosabb, ugyanis ekkor volt a legvalószínűbb, hogy a németeknek sikerül elvágniuk a brit hadseregeket a franciáktól, és a csatornaparti kikötők felé haladva fokozatosan felszámolják a teljes brit frontszakaszt.²⁴ Mivel a későbbiek során annak a balszárnyon álló 18. hadseregnek sikerült a legtovább előretörnie, amelynek feladata eredetileg a főcsapást mérő 2. és 17. hadseregek biztosítása volt, a német vezetés a hadművelet főirányát ehhez a hadsereghez helyezte át, azonban a másik két hadseregnek is folytatnia kellett a támadást. A főcsapás így három, egyidőben végrehajtott csapássá alakult, ami az

21 Hajdu-Pollman: i. m. 326.; Hew Strachan – valamelyest általánosabban közelítve meg a kérdést – 7-10 főre teszi a rohamcsapatok katonáiból alakított támadó csoportok létszámát (lásd Strachan: i. m. 287.).

22 Galántai József: *Az első világháború*. Budapest, 1980, Gondolat, 446.

23 Hajdu-Pollman: i. m. 326.

24 John Keegan: *Az első világháború*. Budapest, 2014, Akadémiai Kiadó, 584.

erők szétforgácsolásához vezetett. Április első napjaira a támadók, akiknek mintegy 40-50 km-nyit sikerült előretörniük, 16 km-re megközelítették Amiens városát, magát a várost azonban már nem tudták elfoglalni. Az offenzíva kifulladásig; végül a német hadvezetés 1918. április 5-én hivatalosan is leállította a hadműveletet.²⁵

Július közepéig a németek négy újabb nagy támadást indítottak a nyugati front különböző pontjain, azonban ezek mindegyike gyengébb és hatástalanabb volt, mint az előző, és több-kevesebb térnyerés után mindegyik elakadt.²⁶ A történetírás – teljes joggal – az említett offenzívák kapcsán többnyire az egységes antant hadvezetés létrejöttét, illetve a németek kimerülését hangsúlyozza, volt azonban e támadásoknak egy másik aspektusa is: 1914 óta ezek voltak az első hadműveletek, amelyek jelentős területi nyereséggel végződtek, és amelyek bizonyos fokig magukban hordozták a mozgóháború visszaállításának lehetőségét.

A Monarchia részéről még 1917 novemberében, a caporettói áttörés után több ígéret született, hogy csapatokkal is készek támogatni a német szövetséges harcát, 1917 karácsonyán pedig Arz tábornok arról beszélt, hogy az uralkodó beleegyezésével 10 gyaloghadosztályt és 46 nehézüteget bocsátanak a németek rendelkezésére. Ugyanez az idő alatt azonban IV. Károly megbízottja titkos tárgyalásokat folytatott a franciákkal a háborúból való kiugrásról; e tárgyalásokra nézve az osztrák–magyar csapatok franciaországi megjelenése végzetesnek bizonyult volna. A hadvezetésnek kapóra jött, hogy 1918. január 3-án Conrad von Hötzendorf, a Monarchia korábbi vezérkari főnöke bejelentette: a németek 1918 tavaszára tervezett offenzívájával egyidőben támadást készít elő az olasz hadszíntéren; erre hivatkozva elkerülhették, hogy csapatokat kelljen küldeniük a nyugati frontra. 1918. március 23-án maga az uralkodó döntötte el: azonnal meg kell kezdeni a támadás előkészítését. A legkésőbb május végére tervezett offenzíváról március 27-én értesítették a németeket is.²⁷ Időközben azonban felmerült, hogy a támadást nem Dél-Tirolból, hanem a Piave középső folyásánál kellene megindítani – ezt az álláspontot Boroevic tábornagy képviselte –, illetve született egy harmadik elképzelés is, amely a Garda-tónál indítandó támadásra tett javaslatot. Végül az offenzíva terve, amely az olasz fronton levő tábornokok javaslatainak sajátos keveréke lett,

25 Liptai Ervin (főszerk.): *Magyarország hadtörténete II.* Budapest, 1985, Zrínyi Katonai Kiadó, 100.

26 Bihari: i. m. 442.

27 Bencze: i. m. 70–78.

két egyenlő erejű támadással számolt, amelyet a Piave mentén, illetve Dél-Tirolból szándékoztak indítani.²⁸ Jelentősen hozzájárult az események alakulásához, hogy a franciák, miután a különbékéről folyó tárgyalások megszakadtak, nyilvánosságra hozták az osztrák–magyar uralkodó egy levelét, amely a béketárgyalások során íródott (az ún. Sixtus-levelét). Károly igyekezett úgy beállítani a dolgot, mintha maga is a körülmények áldozata lenne, azt azonban nem tudta elkerülni, hogy új szövetségi szerződést kössön a német birodalommal, amelyben az osztrák–magyar célokat teljesen alárendelte a német vezérkar igényeinek. Ezen igények egyike az volt, hogy május 20-ig a Monarchia hadserege – támogatandó a nyugati fronton támadni szándékozó német csapatokat – szintén indítsa meg a maga offenzíváját az olaszok ellen.²⁹ Az osztrák–magyar hadvezetés ezt a határidőt ugyan nem tudta tartani, lassan azonban megszületett a délnyugati fronton indítandó offenzíva tervének végleges változata. Ennek értelmében a két egyenértékű hadművelet a „Radetzky” és az „Albrecht” fedőnevet kapta; az 56 km-es alpesi fronton a Radetzky hadművelet részeként a 11. hadsereg vonult fel 20 gyalog- és 4 lovashadosztállyal, illetve 3000 löveggel – a 38. honvéd hadosztályt ennek a hadseregnek rendelték alá –; a Pederobbától a Piave torkolatáig tartó 54 km-es szakaszon az Albrecht hadművelet részeként 15 gyalog- és 4 lovashadosztály sorakozott fel 2600 löveggel. E két hadműveleten kívül a 10 hadsereg két hadosztályának az általános roham előtt félrevezetésül a Tonale-hágónál kellett színlelt támadást indítania. A mintegy 50 000 főt számláló tartalékot a két említett hadsereg csatlakozási pontja közelében, Belluno térségében helyezték el, ahonnan a tartalék csapatai szükség esetén egyik hadsereg számára sem tudtak volna időben támogatást nyújtani.³⁰

A különféle nehézségekhez az is hozzájárult, hogy 1918-ban az osztrák–magyar haderő súlyos ellátási gondokkal küszködött. A caporettoi győzelem jelentősége részben éppen abban rejlett, hogy a zsákmányolt készletekből egészen 1918 februárjáig élelmezni lehetett a csapatokat, ezt követően azonban a háterszágból szállítandó utánpótlásra szorultak, amelynek mennyiségére Bencze László szerint már nem a hadsereg igényei, hanem a lakosság teherbíró képességének határai voltak leginkább befolyással. A helyzeten érdemben az Ukrajnában, Romániában és Szer-

28 Ligeti Dávid Ádám: *A Monarchia utolsó vezérkari főnöke. Arthur Arz von Straussenburg és pályafutása.* (Nem publikált doktori disszertáció, Budapest, 2013, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, 181.)

29 Bencze: i. m. 87.; Bihari: i. m. 447.

30 Bencze: i. m. 88.

biában rekvirált élelmiszerkészletek sem tudtak változtatni. A katonák tulajdonképpen éheztek. Amint Bencze írja: „[a]z első vonalakban harcolók fejadagja 1918. februártól 350 g kenyérrre, 15 majd 10 g húsrá, 6 g zsírrá, 140 g főzelékfélére, pótkávéra és 10 db cigarettára mérséklődött. A tartalék porció nem változott. A lövészárkokban azonban a kiosztott élelmiszer mennyisége az utánpótlás ütemezésétől, a tartalékok nagyságától függött. Sürgető jelentések bizonyítják, hogy az előrevont katonák naponta jobbára csak 125 g keményre szikkadt, élvezhetetlen kukoricalepényt, némi férges, fagyasztott húst, és Dörrgemüset kaptak. Előfordult, hogy a biztonsági öv előretolt tüzelőállásaiban figyelő harcosok az ötnapos váltás teljes ideje alatt egyszer sem jutottak hozzá a kenyérfejadaghoz, csak kávéit ittak, szárított főzeléket ettek, esetleg romlott húst.”³¹

Az élelmezést illetően különösen hírhedtté vált a hadtápfőnökség azon hírlevele, amelyben kifejtették: a fagyasztott húspan található kukacok ugyan gusztustalanok, de nem károsak az egészségre.³²

A hadsereg utánszállítási problémái különösen azon alakulatok helyzetét nehezítették meg, amelyek a Hétközség-fennsíkra kerültek (ezek közé tartozott a 38. hadosztály is): az első vonal mögötti csapatok embereinek éjszaka, a napi gyakorlatok után többnyire maguknak kellett felcipelniük az offenzívához szükséges lőszer, felszerelést a számukra kijelölt hegyi depókba. A hadvezetés azonban pusztán emberi erővel képtelen volt kielégítően megoldani a feladatot; ennek következtében a fennsíkon indítandó támadás lőszer-szükségletének csupán 40%-át sikerült felvinni a hegyi lövegállásokba, és több mint 70 üteg, amely a támadás napján még a Sugana-völgyben várta a továbbszállítást, szintén nem tudott bekapcsolódni a harcokba.³³ Mindezt tetézte, hogy az osztrák–magyar hadseregnek azzal az olasz haderővel kellett szembenéznie, amelyet a caporettoi kudarc után francia és angol hadosztályokkal erősítettek meg, és amelynek védelmét is teljesen átszervezték. Ami az utánszállítást illeti, az olaszok sűrű vasúthálózatra támaszkodtak: az alpesi fronton bevetett hadosztályaik, illetve a szövetséges francia és angol alakulatok élelmiszer- és lőszer-szükségeit rendszeresen és időben fedezni tudták, és az esetleges offenzívákhoz szükséges készletek kiszállítása vagy a csapatok különböző frontok közötti átcsoportosítása szintén nem okozott gondot nekik.³⁴

31 Bencze: i. m. 73.

32 Bencze: i. m. 73.

33 Bencze: i. m. 73., 90.

34 Bencze: i. m. 44.

A HARCMODOR

Bár az első világháború tulajdonképpen mozgóháborúnak indult, 1915-re már kialakultak azok a mélységben tagolt lövészárkokrendszerek, amelyek a későbbiek során e konfliktus jelképévé váltak. A kezdeti időszakhoz képest az 1918. június 15-i offenzíva idejére a védekező és a támadó harcmodor is jelentős átalakuláson esett át, ezen átalakulások pedig javarészt azt is meghatározták, hogy a szembenálló felek hogyan harcoltak a már említett offenzíva során.

Ami a védelmet illeti, a kezdeti primitív lövészárkokból 1917-re mélyen tagolt, rugalmas védelmi rendszerek jöttek létre, amelyek peremvonalára általában többsoros drótakadályokat telepítettek. Ezek előtt a mintegy kilométernyi mélységű fedezőzóna húzódtott, amely össze nem függő tüzelőállásokból, körvédelemre berendezett támpontokból, műszaki zárákból állt. A fedezőzóna előretolt őrséinek (angolul: harcelőőrsök) az volt a feladata, hogy idejében jelezzék az ellenséges támadásokat; nekik általában a gyalogsági rohamot megelőző tüzérségi tűzben is a helyükön kellett maradniuk, és csak a gyalogsági támadás megindulása után, halogató harcokat folytatva vonulhattak vissza a főellenállási vonalba. A drótakadályok mögött következett a két kilométernél mélyebb harci zóna, amely három-négy párhuzamos lövészárkból és az ezek közötti összekötő árkokból állt (1918-ban az olasz fronton a két km mélységű zóna első állásának lövészárkait egy 500 méteres sávban építették ki, a második állás két-három árka pedig a zóna utolsó 500 m-es sávjában kapott helyet). A harci zóna állásait gyakran körvédőképes támpontokkal is megerősítették; ez utóbbiak légénysége akkor is képes volt a védekezésre, ha az ellenség az oldalukba került. Végül a harci zóna mögött az ún. hátsó zóna következett. A védelem teljes mélysége az adott front körülményeinek függvényében változhatott, és akár a 25-30 km-t is elérhette.³⁵

Az ilyen típusú védelemnek a korábbi eljárásokkal összehasonlítva számos előnye volt. Az ellenség támadását nem az első állásoknál kívánták megállítani, így többé már nem volt fontos, hogy minden erőt ezekbe összpontosítsanak; ehelyett a rendelkezésre álló csapatokat lépcsőzetesen helyezték el, a betört ellenséget pedig a hátsó zónából előretörő tartalékok ellenlökéseivel kívánták kiszorítani. Mivel az első állásokat meglehetősen szellősen szállták meg, a védők kevésbé voltak kitéve az ellenséges tüzérség

35 Fedező zóna: 3-4 km. Harci zóna: 6-10 km. Hátsó zóna: 10-12 km. Lásd Szíjj Jolán (szerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A-Zs.* Budapest, 2000, Petit Real Könyvkiadó, 127.

pusztító tüzeinek, ugyanakkor a védelem egyik fő elemévé maga a védelmi rendszer mélysége lépett elő: a támadóknak, ha valóban át kívánták törni az ellenséges állásokat, hosszú utat kellett megtenniük, ráadásul az egymás után elhelyezkedő védőállások leküzdése jelentősen le is lassította a támadás ütemét, ezáltal elég időt biztosítva a védők számára, hogy tartalékaikat átcsoportosíthassák, illetve hogy az ellentámadás helyét és idejét megválaszthassák.³⁶

A háború folyamán a támadó harcászat is lényeges átalakuláson ment át. Egyik legfontosabb változást a különböző fegyvernemek együttműködésének, azaz az összefegyvernemi harcászatnak a kialakulása jelentette.³⁷ Az első időszak hatalmas veszteségeinek hatására a szembenálló felek egyre inkább arra törekedtek, hogy a gyalogság csak tervszerű tüzérségi előkészítés után támadjon, a támogatás pedig a harc egész folyamata alatt meglegyen.³⁸ Az előkészítés során a tüzérségre hárult a feladat, hogy a gyalogsági roham előtt az ellenség tüzér- és aknavetőütegeit elnémítsa, gyalogságát a védőárkok vagy fedezékek aljába kényszerítse, és átjárót nyisson a védőárkok elé emelt műszaki és drótakadályokon. Ezt követően az első vonalakat áttörő, támadásban lévő gyalogságot kellett támogatnia, amit többnyire a gyalogságot közvetlenül kísérő lövegek tüzeivel, illetve a gyalogság elé lőtt ún. mozgó tűzhengerrel oldottak meg. Ez utóbbi esetén többféle módszer létezett: egyik szerint a terepszakaszról terepszakaszra áthelyezett tüzet előre meghatározott időpontokhoz kötötték, amelyhez a gyalogságnak kellett alkalmazkodnia; a másik módszer értelmében a tüzet csak azt követően helyezték át a következő terepszakaszra, hogy a gyalogság a biztonsági távolság betartásával felzárkózott a tüzérek által lőtt tűzfüggönyre. Amint Kovács Vilmos írja, az első háborús év tapasztalatai bebizonyították, hogy a korszerű fegyverekkel felszerelt és beásott gyalogsággal szemben csak az képes áttörésre, aki megfelelően csoportosítja tüzérségét és az adott feladathoz kellő mennyiségű lőszerrel rendelkezik.³⁹ A mélységben tagozott védelem áttöréséhez azonban mindez többnyire elégtelennek bizonyult.

36 Christopher Tuck: *Understanding Land Warfare*. London and New York, 2014, Routledge, 69.

37 Liptai: i. m. 126.

38 Fabinyi József: A modern tüzérség kialakulása. In *Honvéd: katonai folyóirat*, 1947, 11. szám, 19.

39 Kovács Vilmos: Az osztrák–magyar tüzérség fegyverzete és harceljárásai az első világháborúban. In Balla Tibor – Csikány Tamás – Gulyás Géza – Horváth Csaba – Kovács Vilmos: *A magyar tüzérség 100 éve*. Budapest, 2014, Zrínyi Kiadó, 111.

A támadók eleinte a tüzérségi előkészítés erejének fokozásával igyekeztek megoldani a problémát: megnövelték az alkalmazott ütegek számát, az elhasználandó lőszer mennyiségét és az előkészítés időtartamát (a gyalogság rohama előtt a tüzérség néha napokon át lőtte az ellenséges vonalakat), azonban ez a módszer teljesen kizárta a meglepetést, ráadásul nem is hozta meg a kívánt eredményt. Ahhoz, hogy az ellenség védelmét áttörhessék, új eljárásokat kellett keresni. Ezek egyike – a harci gázok és a harcokocsik bevetése mellett – a rohamcsapatok felállítása és alkalmazása volt.⁴⁰

A háború végére a tüzérség működése további változásokon ment keresztül. A repülőgépek fontos szerepre tettek szert a célfelderítésben és a lövegek belövésében, emellett pedig az egyre precízebb műszerek, az alaposabb térképek és a javuló minőségű légi felvételek lehetővé tették, hogy a tüzérségnek a tulajdonképpeni előkészítést megelőzően csak néhány ellenőrző lövést kelljen leadnia (ezeket többnyire egy ismert koordinátájú tereppontra adták le, hogy ellenőrizzék az irányzás helyességét). Az új módszerekkel a többnapos tüzérségi előkészítést mindössze néhány órára csökkentették. Nagyobb figyelmet szenteltek a támadó gyalogság támogatásának is: a már említett mozgó tűzhengeren kívül ehhez a két fegyvernem közötti folyamatos kapcsolattartásra volt szükség, amely lehetővé tette, hogy a támogató ütegek az újonnan felbukkanó célokat viszonylag rövid időn belül tűz alá vehessék. *„Mind védelemben, mind támadásban – írja Fabinyi – a tüzérség működését »tűztervekkel« szabályozták, melyek a célok feltüntetése mellett, harcmozzanatok szerint a lőszerfelhasználást, időtartamot, tüzelésmódot és a lövelemeket⁴¹ is meghatározták.»⁴²*

Amint arról már korábban említés történt, a szembenálló felek egymástól függetlenül olyan harcászati megoldásokat igyekeztek kidolgozni, amelyektől az ellenfél állásainak áttörését remélték. A központi hatalmak hadseregében e megoldások közül a legfontosabb szerepet a rohamharcászat töltötte be, amely az ún. beszivárgásos taktikán alapult. A cél továbbra is az maradt, hogy a saját erők néhány ponton a lehető legkisebb veszteséggel betörjenek az ellenséges állásrendszer első vonalába, azonban a gyalogság általános rohama helyett ezt a speciálisan kiképzett roham-

40 Fabinyi: i. m. 19.

41 Némileg leegyszerűsítve, a lövegek egy-egy célpontra való beállításához szükséges azon adatok, amelyek magával a löveggel, illetve a lövedék töltetével kapcsolatosak (pl. a cső szöge).

42 Fabinyi: i. m. 20.

csapatok katonáinak támadásával kívánták elérni. A kis csoportokban támadó rohamistáknak vagy rohamosoknak, ahogy az adott korban nevezték őket, a terep adottságait kihasználva kellett eljutniuk az ellenséges állások egy korábban felderített gyenge pontjáig, ahol az volt a feladatuk, hogy az akadályrendszert átjárhatóvá tegyék, az ellenséges állások egy szakaszát elfoglalják, az ellenségtől megtisztítsák és a mellvédek átépítésével az ellenség felé fordítsák őket. Hogy feladatukat eredményesebben láthassák el, a rohamcsapatok saját tűzértséget kaptak, amely a lehetőségekhez képest igyekezett követni és támogatni az előretörő gyalogságot.

A támadás során a rohamegységek első hullámát a rohamjárőrök adták – tulajdonképpen ők törtek be az ellenséges állásokba, amelyeket gyakran már a saját tűzértségi előkészítés közben megközelítettek. A rohamjárőrök kizárólag az elfoglalandó árokrészre koncentráltak; mindazokat az ellenséges erőket, amelyeken túlhaladtak vagy amelyek a védőállás szomszédos szakaszait tartották megszállva, a későbbi hullámoknak kellett leküzdeniük.

M. Christian Ortner szerint az első hullámba a rohamjárőrökön kívül két-három olyan szakaszt is beosztottak, amit a legjobban célba dobó rohamistákból és gránátutánpótlást szállító rohamkatonákból állítottak össze.⁴³ A második hullámba az ügyesebb lövészek, közelharcban jártas katonák, géppuskások, esetleg lángszórósok és a távbeszélő, illetve távjelző rohamkatonák kerültek; a harmadik hullámot három rajnyi gyalogság, egy rohamjárőr, távbeszélő és teherhordó katonák alkották: ez utóbbiak szögesdrótokat, homokzsákokat, aknákat, páncélpajzsokat és lövegpajzsokat szállítottak. Az ebbe a hullámba tartozó katonákat már többnyire csakányokkal, lapátokkal is felszerelték.⁴⁴ A harmadik hullám után a közönséges gyalogság következett (többnyire újabb három hullámban); a rohamistákat azt követően, hogy feladatukat végrehajtották – azaz utat nyitottak a gyalogságnak – általában kivonták az arcvonalból.

Amennyiben az ellenség nem ürítette ki azt a szakaszt, ahol a betörésre sor került, ennek megtisztítása szintén a rohamcsapatok embereire hárult, akik a kibontakozó közelharcban nemcsak kézigránáttal és lángszóróval, de gyakran szuronnal, rohamkéssel, gyalogsági ásóval vagy a lövészárokban barkácsolt buzogányokkal is küzdöttek. Mivel a második hullám az első tartalékát alkotta, tulajdonképpen ez volt a támadás legveszélyesebb

43 M. Christian Ortner: *Storm Troops*. Vienna, 2005, Verlag Militaria, 179.

44 Kloska Tamás: Rohamharcászat az első világháborúban. In *Hadtudományi Szemle*, 2014, VIII. évfolyam, 4. szám, 70.

*Osztrák–magyar rohamcsapatok katonái a jellegzetes gránátzsákokkal
(Wolfgang Weihs gyűjteménye)*

időszaka, ilyenkor ugyanis az első hullámba tartozó katonák, akik a betörést végrehajtották, többnyire továbbhaladtak és elérték a számukra kitűzött célt, azonban a második hullám embereinek, akik leragadtak az árkok megtisztításáért vívott közelharcban, még nem sikerült felzárkózni rájuk, így az első hullámba tartozóknak, akik nem képviseltek jelentősebb erőt, magukra maradvá kellett szembenézniük az esetleges ellentámadásokkal.⁴⁵

Ahhoz, hogy feladatukat minél hatékonyabban hajthassák végre, a rohamcsapatok katonáit a hadsereg egyéb alakulataitól eltérő módon szerelték fel. Felszerelésük egyik legszembevetőbb eleme a rohamsisak volt – ez különösen az olasz fronton tett hasznos szolgálatot, ahol a tüzérségi lövedékek becsapódását valóságos közápороk követték. Korabeli fényképfelvételek arról tanúskodnak, hogy e sisakokat a katonák néha fordítva viselték. A rohamisták másik jellegzetes felszerelési tárgya az a közepén egy pánttal összekötött két zsák volt, amelyet a katonáknak a nyakukba akasztottak, így a zsákok, amelyek a támadáshoz szükséges kézigránátok szállítására szolgáltak, a rohamista két karja alá kerültek. Bár a 38. rohamzászlóalj egyik szemléjéről fennmaradt fotókon, amelyeket a sepsiszentgyörgyi múzeum gyűjteményében őriznek, a csapatok ilyen

45 Ortner: i. m. 180.

gránátszakókat viselnek, M. Christian Ortner szerint ezek nem bizonyultak túl népszerűnek a harctéren: mivel meglehetősen világos anyagból készültek, kiváló célpontot kínáltak az ellenségnek, ráadásul a kézigránátokat sem lehetett gyorsan elővenni belőlük, így a katonák inkább nem használták őket, a gránátokat pedig egyszerűen csak az övükbe tűzték.

A 38. rohamászlóalj (Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy)

A rohamcsapatok egy másik jellegzetes, messziről felismerhető eszköze az a rövid nyelű utászlapát volt, amelyet hátul, a derékszíjra rögzítve viseltek; Ortner úgy tudja, a rohamcsapatok katonáinak mintegy felét látták el ilyen lapátokkal.⁴⁶ Az egyéni felszereléshez ezenkívül még gázálc, kenyérzsák (négy tartalék élelmiszeradaggal), tölténytáska, 1917 mintájú rohamkés (korabeli forrásokban: tör), szurony, drótvágó, világító pisztoly, 16 mintájú ismétlős pisztoly, jelzősíp, elemes zseblámpa és sátorlap tartozott, de igen népszerűek voltak a közelharcban használatos különféle boxerek és buzogányok is. Ami a lőfegyvereket illeti, a rohamcsapatok emberei az 1270 mm hosszúságú gyalogsági puska helyett a rövidebb, 1000 mm hosszú kurtályokat vagy karabélyokat használták, amelyekhez általában fejenként csak 40 db lőszer vittek magukkal (a gyalogság lőszerjavadalmazása ennél lényegesen nagyobb volt).⁴⁷

46 Ortner: i. m. 90–91.

47 Bacsoni Tamás: Az osztrák–magyar rohamkatonák felszerelése. In Bacsoni Tamás – Kiss Gábor – Sallay Gergely Pál – Számvéber Norbert: *Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai 1916–1918*. Budapest, 2006, Püedlo Kiadó, 39.

1918-ra az osztrák–magyar hadsereg hadosztályai már saját rohamzászlóaljakkal rendelkeztek, amelyek annyi századból álltak, ahány ezred alkotta az adott hadosztályt, az egyes századok száma pedig megegyezett az ezredek zászlóaljainak számával.⁴⁸ A rohamzászlóalj tehát a következő elemekből épült fel: négy rohamszázad, egy vagy két géppuskás század, egy hegyi ágyús üteg négy löveggel, egy gyalogsági ágyús üteg négy löveggel, egy további támogató csoport négy közepes gránátvetővel és négy közepes aknavetővel, egy lángszórós csoport hat lángszóróval és egy építőszázad.

A rohamzászlóalj törzsét négy tiszt és 31 légénységi állományú katona alkotta; egy század öt tisztből és 173 katonából állt, a legkisebb egység pedig a rohamjárőr volt, amely 9-10 főt számlált.⁴⁹

Végezetül nézzük meg, hogyan látta a rohamistákat egy szemtanú. A komollói Tök Miklós, aki 1897-ben született, egy Gazda Józseffel folytatott beszélgetése során emlékezett vissza a velük való találkozásra. Bár a Gazda által lejegyzett szöveg magán hordozza az élőbeszéd töredezettségét (ami részben azzal magyarázható, hogy az első világháborút megjárt egykori tüzér a beszélgetés idején feltehetően már öregember lehetett), valamelyest talán mégis visszaadja a rohamcsapatok támadásának hangulatát. Saját elbeszélése szerint Tök először azt sem tudta, hogy a front felé vonuló alakulat, amelynek tisztjei lovon ülve vezették embereiket, magyar, azonban hamarosan egyértelművé vált számára, kikkel találkozott. *„A hármás rohamzászlóalj vót, rohamzászlóalj, puska nélkül. Tör s kézigránát [volt minden fegyverük]... [M]ég hátrébb vót egy zászlóalj, [az is] rohamzászlóalj, a hatos. Ezt a két zászlóaljt esszetudták, hogy bévetik... [S]zembefordul [egymással] az öt tiszte; valami parancsot adott a nagyobb tiszte – me’ milyenek vótak [milyen rendfokozatúak], nem tudom pontoson –, [atán] kivágtat a zászlóalj közepibe; aszondja, jobbszárny, balszárny, fejlődj, roham előre! Avval a zászlóalj kétfelé szakadt: előre! Én nem mentem, úgy lehet, 50 lépést, [mikor ók] már felvették a harcot. No, vót ott osztán egy ropogás, egy bögés, egy jajgatás. Hányták a kézigránátot [az ellenségre], ugye...”⁵⁰*

48 Ortner: i. m. 197.

49 Kiss Gábor: Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatjai. In Baczoni Tamás – Kiss Gábor – Sallay Gergely Pál – Számvéber Norbert: *Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatjai 1916–1918*. Budapest, 2006, Püldo Kiadó, 19.

50 Gazda József interjúja Tök Miklóssal. Kézirat, é. n., Gazda József birtokában.

AZ ELLENFELEK ÉS A CSATATÉR

A 38. honvéd hadosztály, miután a keleti frontról a délnyugati arcvonlra szállították, a 11. hadsereg alárendeltségébe került. A tervek szerint az offenzíva során a hadsereg két egyenlő erejű csoportosításának É–D irányba kellett támadnia az Astico és a Brenta, illetve a Brenta és a Piave között. Az előbbi területre beosztott csoportosítást a III., XIII. és a VI. hadtest alkotta; a 38. hadosztály pedig a XIII. hadtest kötelékébe tartozott.

A támadók az osztrák–magyar erők szemszögéből

Kelet			Nyugat	
Hadtest	XIII. hadtest		III. hadtest	
Hadosztály	16. hadosztály	38. hadosztály	52. hadosztály	6. hadosztály
Ezred	138., 52., 31. (2)	24., 21., 22. (23)	26., 74., 6., 42.	17., 27., 81., 127.

A hadtest négy hadosztályának (ezek közül a fentebbi táblázatban csak kettő van feltüntetve) azt szabták feladatuk, hogy a Hétközség-fennsíkon egy körülbelül 6 km széles szakaszon áttörje az ellenség védelmét, és a Monte Lemerle elfoglalásával felgöngyölítse az ellenséges állásokat (a bal-, illetve a jobbszárnyon elhelyezkedő két hadtestnek egy-egy 11 km széles sávban kellett támadnia). Az osztrák–magyar erőknek a második napon a Thiene–Vincentino vonalat kellett volna elérniük. A gyalogság tüzérségi támogatásáról 706 löveg (117,6 cső/km) gondoskodott, a támadás elakadása esetén pedig a 11. hadsereg tartalékait kívánták bevetni, hogy kiegészítsék a Vincentino irányában támadó ékeket...⁵¹

Azon a szakaszon, ahol a XIII. hadtestet is magába foglaló csoportosításnak támadnia kellett – tehát az Astico és a Brenta közötti területen – az olasz X., az angol XIV., a francia XII., illetve az olasz XIII. és XX. hadtest volt védelemben.

A védelem

Nyugat Val d’Astico			Kelet Val Frenzela		
X. olasz hadtest	XIV. angol hadtest		XII. francia hadtest		XIII. olasz hadtest
12. hadosztály	48. hadosztály	23. hadosztály	24. hadosztály	23. hadosztály	Két hadosztály

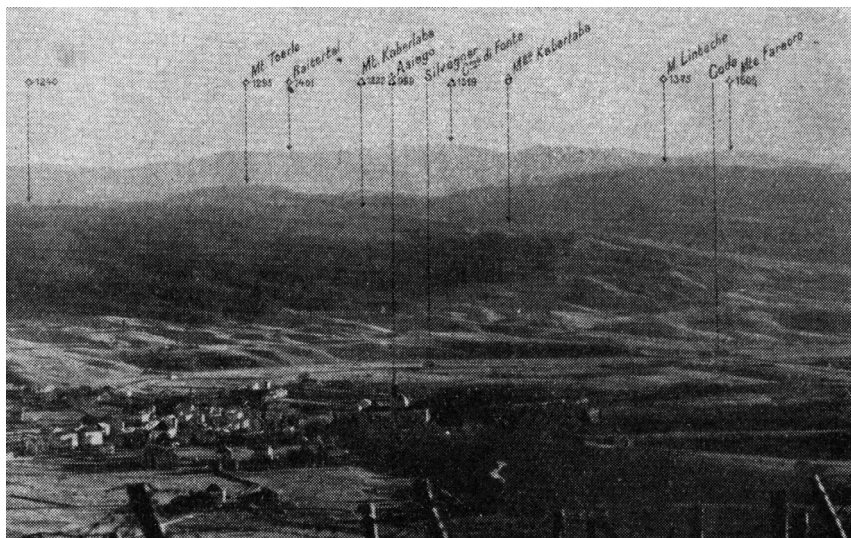
⁵¹ Bencze: i. m. 101–102.

A 38. hadosztállal a brit XIV. hadtest csapatainak egy része állt szemben; ezek az olasz 6. hadsereg alárendeltségébe tartoztak, az általuk megszállt szakasz pedig a hadsereg arcvonalának bal oldalára esett. Tőlük balra (a fennsík nyugati oldalán, illetve a Val d'Asticónál) az 1. olasz hadsereg, jobbra pedig a franciák helyezkedtek el. Az összeütközésre az 1000-1500 m magasan a tengerszint fölött fekvő, mintegy 30 km hosszú és 10 km széles Hétközség-fennsíkon került sor, amelynek azt a részét, ahol a harcok folytak, északon a Val Sugana és a mögötte tornyosuló, megközelítőleg 2000 méter magas hegyek, kétoldalt a Val d'Assa és a Val Frenzela határolják, délen pedig 6-10 km széles, alacsony hegyvonulat választja el az itáliai alföldtől, és amelyet a Ghelpach-patak szurdoka szel ketté (az említett déli hegyvonulat egyik csúcsa az az 1222 m magas Kaberlaba is, amely irányába a 38. hadosztállalnak támadnia kellett). A fennsíkon húzódó frontvonal az 1916-os osztrák–magyar hadjárat (az ún. *Strafexpedition*) eredményeként jött létre: az olaszok a fennsík déli részén húzódó alacsony hegyvonulaton, a Monarchia csapatai tőlük északabbra, tulajdonképpen a fennsík közepén, nyílt terepen építették ki állásaikat. Mivel az olaszok gyakorlatilag ráláttak az osztrák–magyar állásokra, a csapatok mozgására és ellátására csak éjszaka volt lehetőség.

A brit 7. és a 23. hadosztályt 1918 márciusának végén, a 48. hadosztályt április közepén vezényelték a fennsíkra, hogy az itt húzódó vonal egy szakaszát átvegyék az olaszoktól.⁵² Hogy mi is volt, amit átvettek, arról eltérnek a vélemények: Bencze László úgy tudja, a 6. hadseregparancsnokság a peremhegyekig húzódó 4-6 km-es mélységben 7 állást létesített; ezzel szemben Francis MacKay az asiagói csatateréről írott könyvében az angolok sávjában mindössze három állásról tesz említést. Ezek közül az első a felföld lapályos részének a szélén, a második az egy kilométerrel délebbre futó erdőborította gerinceken, a harmadik pedig a déli peremhegyek közelében húzódott.⁵³ Az első vonal lövészárkait olasz csapatok még 1916-ban, nagyrészt robbantással alakították ki, és helyenként szikladarabokból épített mellvéddel is ellátták, azonban ennek

52 J. Wilks – Eileen Wilks: *The British Army in Italy*. Barnsley, 2013, Pen and Sword, 67–68.

53 Francis MacKay: *Asiago*. Barnsley, 2000, Leo Cooper, 31.

Asiago látképe. A 38-asoknak a város irányából a kép közepén látható Kaberlaba irányába kellett támadniuk. (Deseő Lajos – Ardó Gyula [szerk.]: Erdélyi ezredek a világháborúban. Budapest, Ardó Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 1941. 145.)

ellenére sem feleltek meg a nyugati fronton alkalmazott szabványoknak.⁵⁴ Az árkokból rövid leágazások vezettek a géppuskák és az aknavetők kis térközönként elhelyezett tüzelőállásaihoz. MacKay szerint az olaszok által ásott fedezékekkel, az ún. rókalyukakkal ugyancsak gond volt; ezek bejárata az ellenség felé nézett, és emiatt a bentlevők – még ha kisebb mértékben is, mint nyílt terepen – tulajdonképpen a fedezékekben is ki voltak téve az ellenséges tűzéréség tűzének. További hátrányt jelentett, hogy az egyenetlen terep miatt a tüzelőállások – hacsak a védők az összekötő árokreszeket is meg nem szállták – gyakran kívül estek egymás látóterén, végül pedig – mint az olasz front annyi más szakaszán – a becsapódó lövedékek hatására a sziklás talajból kiszakadó kőszilánkok itt is különösen veszélyesnek bizonyultak az állásokat megszálló csapatokra nézve.⁵⁵

54 A nyugati fronton az árkokat eleve nem egyenes vonalban vezették, esetleg 6-10 méterenként ún. harántgátakkal (az árokra merőleges földépítmény) látták el őket. Mindkét megoldás arra szolgált, hogy az ellenség oldalazó tűzének elejét vegyék, illetve, hogy a becsapódó tűzéréségi lövedékek pusztító hatását a lehető legrövidebb árokreszre korlátozzák.

55 MacKay: i. m. 32–33.

Az első vonal elé telepítendő drótakadályok sorsa szintén sajtóságon alakult. Mivel a felföld nagy részét mintegy 20 km széles és 4-6 km mélységű tűlevelű erdő borította, ezek kialakításához gyakran az erdő fáit használták oszlopok gyanánt, az így létrejött építményt azonban meglehetősen sebezhetőnek ítélték: attól tartottak ugyanis, hogy egy támadás esetén a különféle tüzérségi lövedékek által kidöntött fatörzsek könnyen tönkretelhetik vagy áthidalhatják a szögesdrótból, aknákból és drótkötelekből álló akadályövet. Hogy a védelem mélységét növeljék, az akadályrendszer előtt, a senki földjén egy további vonalat hoztak létre, amely tulajdonképpen a harcelőrsökből állt, és melynek szélessége helyenként a 2 km-t is elérte.⁵⁶

Végül említést kell tennünk a védelem tüzérségéről, amely a második vonal állásai mögé települt. A britek szakaszán vegyesen állítottak fel egymás mellé angol, francia és olasz ütegeket, a terepviszonyok azonban ennek a fegyvernemnek sem kedveztek különösebben: az ágyúállásokat gyakran robbantással kellett kialakítani, de előfordult, hogy egy-egy löveg számára mészkőből építettek valamiféle talapzatot, hogy megfelelő módon lehessen elhelyezni.⁵⁷

Ami a gyalogságot illeti, a brit frontszakasz védelmét két hadosztály látta el; ennek megfelelően magát a frontszakaszt két részre osztották, amelyek közül a jobb oldali a Granezza, a bal oldali pedig Carriola nevet kapta. A brit 23. hadosztály tehát, amely ellen a 38. honvéd gyaloghadosztály támadása irányult, az angol terminológia szerint a Granezza-szektorban, egy körülbelül 5500 méter hosszú szakaszon rendezkedett be védelemre; az első vonalat a 68. és a 70. dandárok emberei szállták meg, a tartalékot a 69. dandár alkotta.

23. hadosztály

Dandár	68. dandár			70. dandár	
<i>Első vonal</i>	11/Northumberland Fusiliers	12/Durham Light Infantry	13/Durham Light Infantry	9/York and Lancaster	11/Sherwood Foresters
<i>Második vonal</i>				8/York and Lancaster	
<i>Tartalék</i>	10/York and Lancaster			8/King's Own Yorkshire Light Infantry	

56 MacKay: i. m. 29.

57 MacKay: i. m. 32-33.

A hadosztály jobbszárnyára a 70. dandár, a dandár jobbszárnyára pedig a 11/Sherwood Foresters zászlóalj került; ennek emberei a San Sisto-gerinc északi lejtőjén kiépült állásokat foglalták el. Az általuk megszállt frontszakasz, amely az Alhambra nevet kapta, megközelítőleg 1000 méter széles lehetett, azonban az egyenetlen terepen futó és a terepadottságokhoz alkalmazkodó állás teljes hossza az 1800 métert is elérte. A sherwoodiak első vonala az erdőben, az erdő szegélyétől mintegy 30 méternyire húzódott, és az állás előtti drótakadályok ugyancsak az erdő fái között kaptak helyet. A második vonalat egy körülbelül 300 méternyire elhelyezkedő, a gerincen végigfutó lövészárók alkotta. A balszárnyon a 9/York and Lancasters zászlóalj volt védelemben; ők egy körülbelül 800 méternyi szakaszt zártak le, Criterion névre keresztelt állásuk pedig valamivel hosszabb, mintegy 1200 méter lehetett.⁵⁸ Végül a Granezza-szakasz balszárnyán az első vonalat a 68. dandár három zászlóalja (a 11/Northumberland Fusiliers, a 12/Durham Light Infantry és 13/Durham Light Infantry) foglalta el; az ő állásaik – egy 45 méteres szakaszt leszámítva – nyílt területen futottak. E védőszakasz központi részét a Monte Kaberlaba uralta.⁵⁹

Amint arról már korábban szó esett, a terepadottságok nem tették lehetővé a britek számára, hogy kellő mélységű védelmet alakíthassanak ki. Mivel vonalaik a fennsík déli peremétől mindössze 4500 méternyire húzódtak, egy támadás esetén egyszerűen nem lett volna hová visszavonulniuk, tüzérségi eszközeiket pedig, melyek helyváltoztatása a nehéz terep miatt emberfeletti munkát igényelt, minden valószínűség szerint ugyancsak elvesztették volna. A védelmet tehát elsősorban a gyalogságra támaszkodva kellett kiépíteni.⁶⁰ Az is említésre került, hogy a britek harcelőrsőiket néhol két kilométernyi mélységig is előretolták a senki földjére. A 70. dandár emellett éjszakánként kiküldött négy, egyenként szakasz erősségű járőrt, amelyek az első vonal és a harcelőrsők vonala közötti magaslatok valamelyikén foglaltak állást, továbbá négy géppuskát is: ezek közül kettő megközelítőleg a 11/Sherwood Foresters jobb oldali százada elé, kettő pedig a bal oldali század elé került. Így tehát a brit védelem első vonalát tulajdonképpen a harcelőrsők, a másodikat pedig a szakasz erejű járőrök alkották, a drótakadályok előtt állást foglaló géppus-

58 MacKay: i. m. 54.

59 H. R. Sandilands: *The Twenty-Third Division 1914–1919*. Edinburgh and London, 1925, 241.

60 Sandilands: i. m. 237–238.

kák pedig a főbb közeledési irányokat tartották tűz alatt. Nagyobb erejű ellenséges támadás esetén mindhárom csoport katonáinak a saját első vonalába kellett visszavonulniuk.⁶¹

Azzal, hogy vonalaikat e megoldásokkal tulajdonképpen előretolták a senki földjére, az angoloknak valamelyest sikerült megnövelniük a védelem mélységét, mindezek az intézkedések azonban újabb problémák elé állították őket. Kiderült ugyanis, hogy a tüzérség elhelyezése miatt az esetleges zárótűzet – az ellenség megállítására a saját arcvonal elé tervezett rövid, de nagy intenzitású tűznemet – csak a harcelőőrsök mögötti területre lehet lőni, ami így elzárta volna az előretolt állásokba kihelyezett embereket a fővonaltól. Végül némi vitát követően úgy oldották meg a problémát, hogy megegyeztek: időben értesítik a harcelőőrsök legénységét, hogy még a zárótűz kiváltása előtt visszahúzódhassanak a fővonalba.⁶²

Bencze többször is hangsúlyozza, hogy az ellenség időben értesült a készülő offenzíváról: amint írja, Bécsben május folyamán már a dátum is közzsájon forgott, és június 6-án hivatalosan is figyelmeztették a csapatokat: az olaszok tudnak a hadműveletről. Négy szökevény, aki közvetlenül a roham előtt dezertált a 42. honvéd hadosztálytól, feltehetően további részleteket közölt az ellenséggel. Az olasz telefonlehallgató központok szintén kiválóan működtek, számos felderítőgép pedig folyamatosan fényképezte a hatalmas összevonást.⁶³ MacKay ehhez még azt is hozzáteszi, hogy a támadás előestéjén a 70. dandár vonalán (és feltehetően ugyanez igaz a többi brit csapattestire is) megerősítették a védelmet, meghatározták és vázlaton bejelölték a különböző fegyverek tűzterületeit, a századparancsnokok és az altisztek pedig végigjárták a tervezett ellen-támadások útvonalát.⁶⁴ Az angol források mindemellett arra utalnak, hogy a támadásról szóló információk meglehetősen hézagosak voltak: június 14-én valóban közölték az angol csapatokkal, hogy az osztrák–magyar támadás másnapra várható, ekkor azonban még úgy gondolták, hogy az ellenség csak az olasz és a francia vonalak ellen indít rohamot, a britek állásai mindössze tüzérségi tűzre számíthatnak.⁶⁵ Emiatt a támadás éjszakáján meglehetősen szellősen szállták meg az első vonalat: a Sherwood Foresters két százada például századonként kevesebb mint száz emberrel kívánta ellátni egy 900 méternyi hosszúságú szakasz védelmét,

61 MacKay: i. m. 59.

62 Wilks–Wilks: i. m. 93–96.

63 Bencze: i. m. 90., 116., 117.

64 MacKay: i. m. 55.

65 MacKay: i. m. 47–52.

és a lövészárokban szolgálatot teljesítők ereje amiatt is tovább gyengült, hogy a harcelőrsők, illetve az előretolt szakaszok embereit ugyancsak nekik kellett kiküldeniük.⁶⁶ Ilyen körülmények között érte a brit vonalakat a támadás.

A támadók a magyar királyi 38. honvéd gyaloghadosztály katonái voltak. A hadosztályt, amely a világháború nagy részét a keleti fronton harcolta végig, a kolozsvári 75. és a nagyszebeni 76. gyalogdandár alkotta; az előbbi alárendeltségébe a kolozsvári 21. és a marosvásárhelyi 22. honvéd gyalogezred, az utóbbiába pedig a nagyszebeni 23. és a brassói 24. honvéd gyalogezred tartozott. Míg a keleti hadszíntérről elsőként az olasz frontra vezényelt osztrák–magyar seregtestek részei 1918. február 25-én már meg is érkeztek rendeltetési helyükre, a 22. ezred katonáit csak február 5-én vonták ki állásaikból; ezt követően az ezred február 15-ig tartalékban maradt, majd egyheti menetelés után csatlakozott a 38. honvéd hadosztályhoz. A hadosztály alakulatait március elsejével kezdődően szállították át Dél-Tirolba a Kolomea, Körösmező, Sátoraljaújhely, Pozsony, Bécs, Linz, Innsbruck és Trient útvonalon. A 24. ezred március 9–10-én, a 23-asok 15-én futottak be a Trient melletti Mattarello állomására. Az ezredtörténetek az utazás részleteire nem térnek ki, Bencze László szerint azonban gyakran előfordult, hogy a keleti frontról átvezényelt csapatok katonái a falvakon, városokon áthaladva összevissza lövöldöztek, sisakjüket, gyalogsági ásóikat és tartalék bakancsaikat pedig eldobálták.⁶⁷

A kivagonírozást követően a csapatok számára egy nap pihenőt rendeltek el, aztán útnak indították őket a Hétközség-fennsík felé. A többnapos hegyi út, amely során felszerelésüket is cipelniük kellett, komoly megpróbáltatás elé állította az állásharcokban a megerőltető mozgástól elszokott katonákat, akiknek a menetelés fáradalmi mellett egyéb nehézségekkel is szembe kellett nézniük: a 24-esek, akik a negyedik napon érték el az 1778 méter magas Monte Zebio tetejét, a hideg ellen alig védő szellős barakkokban töltötték az éjszakát. Ahhoz, hogy tüzet gyűjthassanak, a hegytetőn semmiféle anyag nem állt a katonák rendelkezésére, ráadásul a meredek utakon a konyhák sem tudtak lépést tartani a csapattal, így végül az embereknek éhesen, dideregve kellett nyugovóra térniük.⁶⁸ A hadosztály többi ezrede alighanem ugyanilyen körülmények között

66 MacKay: i. m. 57.

67 Bencze: i. m. 86.

68 Ajtay Endre: M. Kir. Brassói 24. Honvéd Gyalogezred. In Deseő Lajos – Ardó Gyula (szerk.): *Erdélyi ezredek a világháborúban*. Budapest, 1941, Ardó Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 144–145.

jutott fel a fennsíkra. A 22-eseket érkezésüket követően azonnal az első vonalba irányították, ahol az 52. gyaloghadosztály három ezredének részeit kellett felváltaniuk: ennek következtében az I. és III. zászlóalj március 16-tól 29-ig az Asiago előtt húzódó első vonalat tartotta megszállva, a II. zászlóalj az előbbieket tartalékként alkotta, az ezredparancsnokság pedig a Ghelapach völgyébe került. Az ezred védelmi szakaszával szemben egy angol és egy francia hadosztály állásai helyezkedtek el.⁶⁹ Bár a 38-asok számára a keleti hadszíntér után az olasz fronton uralkodó viszonyok teljesen ismeretlenek voltak, az igazsághoz hozzátartozik, hogy az ellenség sem volt sokkal jobb helyzetben: amint arról már szó esett, az angolok (és a velük szomszédos franciák), akikkel a június 15-i offenzíva során szembekeverültek, korábban egyaránt a Piave környéki állások védelmét látták el, és szintén csak 1918 márciusának végén, egy tervezett antant-offenzíva előkészítésének részeként vezényelték őket a fennsíkra.⁷⁰

Ha a terep maga új is volt a 38. hadosztály ezredei számára, a frontszakasz híre minden kétséget kizáróan eljutott hozzájuk. Körmendy Géza szerint Asiago neve, amelyet a háttországban is jól ismertek, valóságos fogalom volt akkoriban, amely „...minden rosszat jelentett, a poklot, ahol soha nem szűnik meg a tűz. Az volt minden frontok legnehezebbike...”⁷¹ Nyáry Iván, a 22-esek történetének szerzője pedig egyenesen azt állítja, a település Doberdóhoz hasonló hírhedségre tett szert a magyarok körében.⁷² Bencze László kutatásainak tükrében úgy tűnik, az ezredtörténetek egyáltalán nem túloznak: a 11. hadsereg, amelynek kötelékébe később a 38. hadosztály is került, 1917 novembere és 1918 márciusa között mintegy 51 800 főt veszített; ebből az egyes hadosztályok vesztesége a nyugalmi időszakokban havonta megközelítőleg 900 főre rúgott. A helyzet a későbbiekben sem sokat változott: a kisebb-nagyobb rohamok, foglyszerző vállalkozások és rajtaütések mellett az osztrák–magyar csapatoknak folyamatos tűzérési tüzellel kellett szembenézniük: Bencze szerint egy gyalogezred védelmi körletére, amely megközelítőleg 1 km²-nyi területet foglalt magába, az ellenség naponta 12-15 ezer különböző űrméretű

69 Nyáry Iván: M. Kir. Marosvásárhelyi 22. Honvéd Gyalogezred. In Deseő Lajos – Ardó Gyula (szerk.): *Erdélyi ezredék a világháborúban*. Budapest, 1941, Ardó Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 121.

70 MacKay: i. m. 28–29.

71 Körmendy Géza: M. Kir. Kolozsvári 21. Honvéd Gyalogezred. In Deseő Lajos – Ardó Gyula (szerk.): *Erdélyi ezredék a világháborúban*. Budapest, 1941, Ardó Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 103.

72 Nyáry: i. m. 121.

gránátot lőtt ki.⁷³ A tüzérség támadásai nem csupán az első vonalak védőinek életét veszélyeztették: a 22-esek ezredparancsnoksága, amely a Ghelpach völgyébe települt, szintén folytonos rombolótűz alatt állott.⁷⁴ Érdekes módon az angol katonák – korábbi állomáshelyeikkel összehasonlítva az itteni állapotokat – inkább a fennsíkon uralkodó nyugalmat emelik ki beszámolóikban.

Amint arról már szó esett, érkezésüket követően csak a 22-esek kerültek az első vonalba, a hadosztály többi csapatteste a front mögött maradt, ahol egyik ezredtörténet szerint ellátták és felszerelték minden szükségessel, és egyben az olasz frontra jellemző harcmódot is begyakorolhatták, azaz tulajdonképpen megkezdhették a felkészülést a küszöbön álló támadásra.⁷⁵ Amint Bencze írja: *„A megbízható ezredek legénységének a pihenő váltásban, illetve külön vezénlyéssel – hadosztályonként 800–800 fős turnusokban – gyakorolniuk kellett a gyors, eltökélt rohamot, áthaladást az ellenség zárótüzén, az akadályok leküzdését, a kézigránátdobást, az ellenséges árokban vívott közelharcot, és a mélységbe való előnyomulás módjait. Az ezredek pihenő váltásainak rendszeresen célba kellett lőniük a saját kiképző bázisokon – táblákra, a 25%-os találati eredmény már jónak számított –, és fegyvelző gyakorlatokat kellett tartaniuk, hogy szilárd maradjon az alá- és fölrendeltségi viszony.”*⁷⁶

Úgy tűnik azonban, az intézkedéseket nem minden esetben hajtották végre, ugyanis mikor a 22. gyalogezred május 10-én megkapta a támadásra vonatkozó rendelkezéseket – a végrehajtás napját ekkor még nem közölték a csapatokkal –, egy zászlóalj még mindig az első vonalban volt, egy másik pedig közvetlenül mögötte, ugyanúgy kiteve az ellenséges tüzérség tüzének, és csupán a harmadik zászlóalj katonái kerültek egyik front mögötti táborba, hogy kipihenhessék magukat, illetve hogy a számukra előírt feladatokat begyakorolhassák. Az említett csapattesteket végül csak május 22-én, az ezredparancsnokság külön kérésére váltották fel.⁷⁷

A 38. hadosztály felkészüléséről viszonylag keveset tudunk, fennmaradt azonban egy beszámoló az ugyancsak a XIII. hadtest alárendeltségébe tartozó 42. honvéd gyaloghadosztályhoz beosztott egyik rohamzászlóaljról, ez pedig meglehetősen alapossággal tekinti át az offenzíva előtti időszak történéseit. A beszámolóból, amely Géczy Mihály alezredestől származik

73 Bencze: i. m. 92.

74 Nyáry: i. m. 121.

75 Körmeny: i. m. 103.

76 Bencze: i. m. 75–76.

77 Nyáry: i. m. 121.

és a 40. rohamzászlóalj tevékenységével foglalkozik, megtudhatjuk, hogy a csapatotestet 1918 április–májusában osztották be a túlnyomórészt horvát hadosztályhoz azzal a paranccsal, hogy egy még csak sejtetett feladathoz a 42. hadosztály saját rohamzászlóaljával és csapataival együtt előgyakorlatokat végezzen.⁷⁸ Május 5-re kezdtek kialakulni a feladat körvonalai, május 9-én pedig megérkeztek a hadosztály számára kijelölt támadási sávot ábrázoló térképvázlatok és repülőfelvételek. Ezek alapján a zászlóalj emberei egy, a támadási sávéhoz hasonló területen kiépítették az addig felderített ellenséges állásrendszert, amelyet nagyrészt csak nyomdokvonalak jelöltek, kivéve a betörési pontokat, ezeket ugyanis teljesen kiásták. Ezenkívül a tisztikar a felderítési adatok alapján terepasztalt épített, és megkezdődött a részletfeladatok meghatározása és a rohamharceszközök együttműködésének megbeszélése. Ekkor még a rohamosok sem az ellenséges géppuska- vagy ároklöveg-állások helyéről, sem az akadályokról, sem a saját állásukat az ellenségétől elválasztó távolságról nem rendelkeztek pontos információkkal. A gyakorlatok azonban hamarosan újabb fázisba léptek. *„Tüzérséggel, akna- és gránátvetőkkel, éles kézigránáttal, géppuskákkal, éles löszrel végrehajtott rohamok voltak rendezve – írja Géczy –, csapatokkal és a 42. rohamzászlóaljjal együttesen, a megépített ellenséges állásokkal szemben. Esetenként a gázálarcok is használatba kerültek, csak a lángvetők hallgattak, mert egyelőre a nafta-olaj hiányzott.”*⁷⁹ A sorgyalogság felszerelése talán még több kívánnivalót hagyott maga után, mint a rohamistáké: a 22-eseknél például sok katonának nem volt gázálarca, sok pedig használhatatlan volt, de egyéb harceszközök – köztük könnyű- és nehézfegyverek, illetve a lángszórók – is hiányoztak, úgyhogy a századok tulajdonképpen ezek nélkül igyekeztek a támadás során végrehajtandó feladataikat begyakorolni.⁸⁰ A gyakorlás alatt az ellenséges repülőek felderítő tevékenysége feltűnően megélénkült; minden valószínűség szerint a robbanások zaja kelthette fel az ellenfél figyelmét.⁸¹

Géczy tudomása szerint a XIII. hadtest parancsnoksága május 18-án adta ki az első, általános irányelveket tartalmazó rendeletet a tervezett támadásról, a 40. rohamzászlóaljhoz pedig május 25-én végre megérkeztek a hiányzó fegyverek is. Május 27-én a csapatok újabb intézkedéseket kaptak, illetve egy részletesebb tanulmányt is eljuttattak hozzájuk, amely

78 Géczy beszámolóját közreadja Baczoni-Kiss-Sallay-Számvéber: i. m. 146–165.

79 Baczoni-Kiss-Sallay-Számvéber: i. m. 149.

80 Nyáry: i. m. 121.

81 Baczoni-Kiss-Sallay-Számvéber: i. m. 150.

A támadás előkészítéséhez használt terepasztal részlete a támadási területtel
(Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy)

a legutóbbi nyugati offenzívák tapasztalatait dolgozta fel, Géczy azonban hiába szerette volna a rohamszázad- és rohamjárőr-parancsnokokkal szemrevételezni a valóságos betörési helyeket, hogy az akadályrobbantásokat kellőképpen előkészíthesse, illetve hogy a tüzérség parancsnokaival részletesen megbeszélhesse az együttműködés részleteit, javaslata süket fülekre talált, mi több, a horvát rohamzászlóaljat, amellyel együttesen készítették elő a támadást, hirtelen más feladatra vezényelték. *„Nyilvánvaló bizonyítéka volt ez az intézkedés annak – írja meglehetősen higgadtan ahhoz képest, hogy katonaként bizonyára keserűség tölthette el, amikor a parancsot megkapta –, hogy egyes osztrák–magyar vezetők még akkor, 1918 közepén sem voltak tisztában a nyugati jellegű rohamharcászati alapelveivel!”*⁸²

A furcsaságok mindezzel azonban még nem értek véget: Géczy csapattestét június 4-én a legénység számára ismeretlen típusú gránátvetőkkel látták el, amelyekhez meglehetősen rövid idő alatt kellett kezelőszemélyzetet kiképezni, és ugyanezen a napon megérkezett a parancs, hogy a

82 Bacsoni-Kiss-Sallay-Számvéber: i. m. 151.

zászlóalj 8-ára legyen menetkész. A csapatok csak ekkor, közvetlenül az indulás előtt kapták meg a támadáshoz szükséges hadianyagot, és ekkor pótolták a hiányzó gázálcokat is.⁸³ Végül az a döntés született, hogy a rohamzászlóaljat, amelynek a feladata az ellenséges állások áttörése lett volna a támadó gyalogság számára – és a meglehetősen alapos felkészülése épp ezt a célt szolgálta – tartalékként fogják felhasználni. A beszámoló szerint nem a 40-es rohamzászlóalj volt az egyetlen, amelyik ilyen sorsra jutott.

Géczy többször is említést tesz arról, hogy a parancsnokság megszemlélte a rohamzászlóalj felkészülését, és mindannyiszor azt hangsúlyozza, hogy meglehetősen elégedettek voltak velük. Kozma Miklós huszárszázados, aki szintén tanúja volt egy hasonló hadgyakorlatnak, némileg más képet fest a tüzéség és a gyalogság együttműködéséről. Mint írja, a gyakorlat során a gyalogság tömegtámadásszerű formációban tört előre, a tüzéség tüzhengere pedig ötpercenként előrehelyezve haladt a gyalogság előtt. Mivel a gyártási hibás tüzéségi lőszerrel nem lehetett pontosan tüzelni, az előírás szerint támadó gyalogság már a gyakorlat során sebesülteket és halottakat veszített.⁸⁴

A felkészülési időszakban a 38. gyaloghadosztály ezredei közül a legérdekesebben a 22. gyalogezred sorsa alakult. Amint arról már említés történt, az ezred két zászlóalját csak május 22-én váltották fel. Mivel június 1-én megkezdődött a támadáshoz való csoportosítás, túl sok idejük gyakorlásra már nem maradt, ráadásul közben a legénységet tüzéségi lőszer és anyag hordására is kirendelték, június 4-étől pedig egyik zászlóalj újra az első vonalba került.⁸⁵

Az offenzíva előtti felkészülés egyéb vonatkozásairól a 21. gyalogezred fennmaradt iratanyagából értesülhetünk. A tüzéség és a gyalogság eredményesebb együttműködése érdekében a hadosztály parancsnoksága pontosan szabályozta a különféle jelzéseket: a fehér világítórakéta helyzetmegjelölésre szolgált, a piros arra utalt, hogy saját tüzéségi tűzre van szükség, a zöld fellövése pedig azt jelentette, a csapatok a tüzéségi tűz előrehelyezését kérik. Mivel a lángszórók – korabeli szóhasználatlal: lángvetők – jellegzetes füstoszlopát jól meg lehetett különböztetni a robbanások füstjétől, erdős terepen a fehér jelzőrakétákat e fegyverek ismételt függőleges tűzoszlopával egyidőben kellett alkalmazni a saját

83 Baczoni-Kiss-Sallay-Számvéber: i. m. 152.

84 Idézi Bencze: i. m. 98–99.

85 Nyáry: i. m. 121.

vonalak megjelölésére. A tüzérség hatékonyságát azonban nagyban befolyásolta, hogy a hadosztály támogatására kiutalt három nehéz tüzérezredtől az offenzíva kezdetéig csak öt nehéz tábori tarackütege érkezett meg (ezekből általában egyetlen tüzérezredbe legalább három, egyenként négylöveges üteg tartozott), ráadásul az ütegek nagy része csak a támadás előtt két-három éjszakával futott be rendeltetési helyére, így se a célokat nem ismerhették, sem kellő mennyiségű lőszer felhalmozásáról nem gondoskodhattak. A rendelkezésre álló 49 üteg közül 41-nek amiatt, hogy állásukat el ne árulják, azt sem engedélyezték, hogy belőjék magukat, a hadosztály két aknavetőütege pedig régi rendszerű aknavetőinek lőszerhiánya és nem kielégítő hordtávolsága miatt be sem kapcsolódhatott az előkészítésbe.

A beígért nehézütegek egy részének kiesése azért volt különösen aggasztó, mert az ellenséges állások rombolása és a drótakadályok leküzdése éppen az ő feladatuk lett volna, és a helyzetet tovább rontotta, hogy az ellenséges légifőlény, illetve az erdős terep miatt az osztrák–magyar repülőgépek képtelenek voltak alaposan felderíteni az ellenséges állásokat, így az ütegek számos esetben nem rendelkeztek megfelelő adatokkal a leküzdendő célok helyzetét illetően.

Annak érdekében, hogy a gyalogság az erősebb ellenállást is hatékonyabban megtörhesse – egy-egy támadás során a tüzérséggel való kommunikáció nem mindig volt zavartalan –, a csapatok mellé hegyi tarack- vagy tábori ágyús kísérőütegeket osztottak be, amelyeket az egyes ezredek parancsnokságának rendelték alá. Ezeknek az ütegeknek szakaszról szakaszra, a lövegeket lovakkal vontatva kellett követniük a rohamozókat, azonban külön parancsba adták számukra: állásváltoztatásra csak akkor kerüljön sor, ha közvetlen hatás másképp nem érhető el.⁸⁶ Végül pontosan szabályozták azt is, hogy a rohamozó katonának – korabeli szóhasználattal: csatárnak – milyen felszereléssel kellett harcba indulnia. Ennek értelmében minden embernek rendelkeznie kellett rohamsisakkal, gázálarccal, puskával, 140 db tölténnyel, szuronnyal, törrel, kézigránátokkal (ezeket két homokzsákban vagy a kenyérzsákban vitték), sebkitűző csomaggal, gyalogsági ásóval vagy drótvágó ollóval, szakaszlámpával vagy világítópisztollyal, illetve mászóvassal; ehhez járult még három tartalék élelemadag kétszersülttel, két adag dohány, tábori kulacs – kivételesen borral megtöltve –, evőeszközzel, köpeny, egy sátorlap, és végül a támadás

86 Hadtörténelmi Levéltár, II. 598. M. Kir. 21. Honvéd Gyalogezred-Parancsnokság, *Hadműveleti iratok*, sz. n. 1918. jan.–okt.

napján kiadandó ún. pótlék élelmezés is. A roham- és különleges csapatok felszereléséről külön utasítás intézkedett. Ezenkívül parancsba adták, hogy minden rohamsisak hátsó részére egy tenyérnyi fehér foltot kell festeni, illetve az órák egyeztetéséről is rendelkeztek. Ez utóbbi feladatot, amely egy hadosztálynyi embert érintett – de legalábbis a tiszteket, illetve altiszteket biztosan, és ők sem voltak kevesen –, meglehetősen egyszerűen oldották meg: a tűzérési előkészítés kezdetekor mindenkinek három órára kellett állítania a saját óráját.⁸⁷

A 21. gyalogezred egyik csapattestének, az I. zászlóaljnak az eseménynaplójából meglehetősen részletes képet kapunk az előkészületek utolsó fázisáról is.⁸⁸ A lelkiismeretes naplóíró 1918. június 11-én, kedden bejegyezte, hogy egész nap esett, és hogy az ezredparancsnokság minden századtól egy-egy tisztet és két-két altisztet Asiagóba küldött, hogy szemrevételezzék a terepet és jelöljék ki az egyes támadó csoportok kiindulóvonalát. Június 12-én az ezredparancsnok ismertette a zászlóalj tisztjeivel az offenzíva első napjának teendőit, az 1. századhoz pedig egy zászlós parancsnoksága alatt egy kézigéppuskás szakasz érkezett. Június 13-án még inkább felgyorsultak az események. A nap az anyagi és a személyi pótlások rendezésével telt: minden embernek kiadtak háromnapos tartalék élelemdagot, fejenként két sebkötöző csomagot, kiegészítették a lőszert és a kézigránátokat. A délután folyamán a rohamzászlóalj négy rohamjárőre is bevonult a zászlóaljhoz – egy-egy századhoz általában 7-8 rohamista került –, a műszaki századtól minden század kapott egy-egy három főből álló robbantójárórt, az 1. századhoz pedig egy zászlós parancsnoksága alatt négy lángszórós járórt osztottak be, járórönként egy-egy lángszóróval. Ez utóbbiakat a tervek szerint az első és második hullámban kívánták elhelyezni. A rohamzászlóaljtól bevonult még egy kürtös, akinek a feladata az elért vonalak jelzése volt. A napló szerint a lángszórók, amelyek tűzcsóvját világítójelzésekkel kívánták kombinálni, ugyancsak ezt kapták feladatul. Végül a sötétség beálltával az 1. és 2. század, amely mellé beosztottak egy fél géppuskás századot, előrement az Asiagótól keletre húzódó vasúti töltés mögé, a 3. és 4. század pedig a géppuskás század másik felével a készültségi állásokat szállta meg. A zászlóaljtorzs, amely szintén előrement, a vasúti töltés alatti kavernában nyert elhelyezést.

87 Uo.

88 Uo.

*Lángszórósok. A fotó feltehetően a 38. hadosztály embereiről készült.
(Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy)*

A június 14-i nap várakozással telt; az egyik kavernában, ahol a túlzásúfoltosság miatt elfogyott a levegő, többen is elájultak. A sötétség beálltával a 3. és 4. század is bevonult, és kezdetét vette a támadó hullámok tagozása, illetve rendezése. „Türelmetlen jókedv mindenütt – írta a legénység hangulatáról aznap a naplóiró –, *alig várja mindenki, hogy végre mindentől felszabadulva nekironthasson a taljának.*” Az emberek készültek a támadásra, amely kapcsán, mint Kiss Jancsi János egykori katona egy interjúban visszaemlékezett, azt mondták nekik: *„Az olaszok meg vannak verve, puská nélkül megyünk be Olaszországba, Rómába.”*

A CSATA AZ OSZTRÁK–MAGYAR CSAPATOK SZEMSZÖGÉBŐL

Az eredetileg június 13-ra tervezett támadást a rossz idő miatt el kellett halasztani. Amint Bencze László írja, az offenzíva előtti utolsó napokban az olasz, angol és francia tüzérség, napi váltással megsemmisítő csapásokat mért a felsorakozó osztrák–magyar hadosztályokra és a tüzelőállásokba vont ütegekre. Egy-egy ilyen megelőző tüzérségi támadás során korlátozott körzetekre 20-25 ezer gránátot lőttek ki: június 10-én a XIII. hadtest kapott háromórás összützet, 12-én a Hétközség-felföld előtti előrevonási utakat vették tűz alá, 14-én este 11 órától pedig újra az előbbi hadtest rohamozókkal túlzásúfolt állásai ellen hajtottak végre megelőző

tűzősszpontositást.⁸⁹ Annak ellenére, hogy a 38. hadosztály gyalogságának egyharmada már 14-én éjjel elfoglalta készültségi állásait, az ellenséges tűzérési tűz viszonylag hatástalan maradt (a készültségi állás felvétele két részben történt: a fennmaradó kétharmadot csak 15-én éjjel vonták előre a támadáshoz).

Maga az offenzíva 1918. június 15-én hajnali 3.00-kor, a tűzérési előkészítéssel vette kezdetét. Az osztrák–magyar tűzérési ötperces tűzcsapással indított, ezt követően egy órán át az olasz, francia és angol ütegeket igyekezett gázzal kikapcsolni a harcból, aztán másfél órán keresztül az ellenséges akadályrendszert, illetve az első állás védelmi létesítményeit rombolta, majd hat órától újabb 20 perces gázrajtaütést hajtott végre a tűzérési ellen, amit egy óra múlva megismételt. Végül 7.00-ig minden üteg az első árkokat és a mögöttük húzódnak köztes térséget lötte, később pedig áttértek mozgó tűzre.⁹⁰

Kétségtelenül igen látványos lehetett, amint az első ágyúlövések az osztrák–magyar arcvonal majdnem teljes hosszában egyszerre dördültek el. József főherceg egy másik arcvonalszakaszon élte át az eseményeket, ám meglehetősen szemléletes beszámolójából némi fogalmat alkothatunk magunknak arról a látványról, amelynek a 38. honvéd gyaloghadosztály erdélyi ezredeiben harcolók tanúi lehettek: *„[M]int a Szahara számmuja, üvöltve fölördít sok ezer ágyúnk torkából a pergőtűz. Beláthatatlan hosszú tűzokádó villogó vonal, a tengertől a svájci határig, ég és föld remeg a bőmbőlő dübörgéstől. [...] Az ellenséges ütegeket is látom villogva, hevesen viszonzni tűzünket, de mind lanyhulva, elhalva, elnémulnak egymásután és csend lesz ott a Pivávén túl, míg a mi tűzünk hevesebb és hevesebb, mint a dühöngő orkán forgataga. Már látok! Minden egy füsttenger, melyből csak a templomok tornyai, a legmagasabb fák koronái állanak ki. Rettenetesen nagyszerű volt ez a tüzes vonal s az égrengő robaj. Eleinte mindenfelé izgatottan ide-oda forgolódnak fényezőrk keresgéltek, mint a fuldokló karjai, valamit, ami nincs. Lassacskán a sűrű gőzökbe fulladva kialudtak, elhaltak, csak egy égett tovább, elakadva ferdén nézett az égre, mint a haldoklónak kifordult üveges szeme. [...] Kivirradt. Minden egy gáztenger odatúl. Ekkor romboló tűz kezdődött*

89 Bencze: i. m. 116.

90 Bencze: i. m. 116–117.; A tűzérési tűz időbeosztását egy korabeli jelentés szerint a 11. hadseregparancsnokság a következő módon szabályozta: 3 órai kezdet, egy órán át az ellenséges tűzérési leküzdése gázzal; másfél órán át a tűzérési leküzdése a nehéz ütegek által (brizánslőszerrel), míg a könnyű tűzérési az ellenség 1. és 2. vonalát lövi; 40 percig támadással való tüntetés és tűzrajtaütések; egy órán át az ellenséges tűzérési lekötése mellett az ellenséges állások rohaméretté lövése, 20 perc gázrajtaütés a tűzérésre, 10 perc rohampergőtűz.

meg, az ellenség 1. és 2. állására. Ezután a megsemmisítő tűz, ennél hevesebb tüzet alig lehetne elképzelni. Apokaliptikus lázálom, melyben az égő föld reszket s a zengő ég leszakad.”⁹¹

Úgy tűnik, az élmény a Hétközség-fennsíkon is hasonló hatást gyakorolt a katonákra. „Valóban a poklok szimfóniája! Olyan fenséges látvány volt – írja a tüzérségi előkészítésről a kolozsvári 21-esek ezredtörténetének szerzője –, hogy a legénység is önfeledten elhagyta rejtkehelyét, s felállva gyönyörködött az óriási tűzijátékban, amely teljesen bevilágította az égbolt sötét palástjával takart láthatárt. Biztató jel volt, hogy az ellenséges tüzérség alig lőtt valamit.”⁹²

Norman Gladdennek köszönhetően, aki a brit northumberlandi lövészek 11. zászlóaljának katonájaként vett részt a harcokban, azt is tudjuk, hogyan élték meg a brit katonák a támadás e szakaszát. Meglehetősen szemléletes beszámolóját érdemes a megszokottnál kissé hosszabban idéznünk: „A készsültséget elrendelő parancsot éppen hajnalhasadás előtt adták tovább – írja *Across the Piave* című visszaemlékezésében. – Mindenfelől guggoló alakok mozdultak meg és egyenesedtek fel, mikor hirtelen valami történt. Odakinn, velünk szemben [...] ágyúk nyitottak tüzet. Villanások gyújtották lángra a fennsík másik oldalán húzódó dombokat, és a tüzérség bömbölése végiggördült az egész frontvonalon. A hang fokozatosan erősödött, majd ránk szakadt az ég. A drótakadályok között, mögöttünk és a távolabbi erdőnél lövedékek zuhogtak üvöltve a föld felé. A robbanások kórakásokat löktek a levegőbe. A lövészárkot rövidesen fanyar fütsfelhő burkolta be. [...] Rendes, a nyugati frontot idéző ágyúzás volt, amihez hamarosan saját tüzérségünk is csatlakozott. [...] A lövedékek irtózatossággal hulltak a lövészárookra; csak a talaj keménysége mentett meg bennünket a betemetéstől, ám ennek a védelmező keménységnek is megvolt a maga szörnyű oldala: az árokra záporoztak a szikla- és kődarabok. [...] Egy különösen félelmetes robbanástól egy védettebb sarokba szorultam. Mellettem egy ember fegyverét magához szorítva, összekuporodva dőlt a mellvédnek. [...] Magam is görnyedten, a vállam fölött néztem a gyújtólövedékek robbanását, és ahogy bámultam, hatalmas láng csapott fel, amint néhány fa tüzet fogott. A lángok a hullámtörőt ostromló izzó tenger tajtékjaként szökkentek a magasba, majd átsaptak a fölöttünk levő domboldal ösztövére fáin. A látvány egyszerre volt nagyszerű és rettenetes. [...] A ne-

91 József főherceg: *A világháború, amilyenek én láttam*. VI. kötet. *A katasztrófák útján a pusztulásba (Piavei csata)*. Budapest, 1933, A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, 411.

92 Körmeny: i. m. 104.

*héztüzérség lövedékei expresszvonatként robogtak el felettünk, hogy a dombok távolabbi teknőiben olyan pusztító dörrenéssel robbanjanak fel, ami még az ágyúzás általános robaját is túlharsogta.*⁹³

Bármilyen lenyűgözőnek is bizonyult az egyszerű katonák számára a tüzérségi előkészítés, a korabeli jelentések arra utalnak, hogy a látvány nem mindenkit kápráztatott el; e jelentések egyike szerint 6.30-kor az ellenséges első vonal rohaméretté lövése még igen gyengének látszott, és maga a tűz a résztvevő ütegek nagy száma ellenére sem fokozódott pergőtűzszerűvé.

A gyalogsági támadásnak a tüzérségi előkészítést követően kellett megindulnia. A 38. hadosztályt az első lépcsőbe, a XIII. hadtest jobbszárnyára osztották be; bal oldali szomszédja a hadtest másik hadosztálya, a 16. közös, jobb oldali pedig feltehetően a III. hadtesthez tartozó 52. honvéd hadosztály volt. A hadosztály négy ezrede közül a 21., 22. és 24. került az első vonalba, a 23. pedig a tartalékot alkotta, és hasonlóképpen alakult a helyzet alsóbb szinteken is: minden ezred két zászlóaljja az első vonalban támadott, és a harmadik ezredtartalékként követte őket. A balszárnyon levő 24-eseknél feltehetően a csikszeredai II. és a kézdivásárhelyi III. zászlóalj, a 21-eseknél a kolozsvári I. és III. zászlóalj került az első vonalba, míg a brassói I. a 24., a nagyenyedi II. zászlóalj pedig a 21. ezred tartalékát alkotta (a 22. gyalogezredre vonatkozóan nem rendelkezünk ilyen részletes információkkal). A hadosztálytartalék a nagyszebeni 23. gyalogezred volt. Az offenzíva hajnalán a 24. ezred volt a legrosszabb helyzetben: kiindulóállásai hajnali három órától kezdődően többször is aknavetőtüzet kaptak.

Az első harcérintkezésekre még a tüzérségi előkészítés alatt sor került: az 5.30-kor végrehajtott színlelt támadásnál a 22-esek járőrei egy megközelítőleg 15 fő erősségű harcelőőrsöt (korabeli szóhasználat: tábori őrsöt) visszakergettek a brit első vonalba; egy másik jelentésben pedig az szerepel, hogy a 24-esek járőrei 6.45-kor mintegy 400 m-nyire előreszökellve felvették a harcot az angolok vélt első vonalával, majd beásták magukat. E kisebb összeütközéseket leszámítva a védők ekkor még semmiféle jelet nem adtak magukról. Amint MacKay írja, az előretolt brit egységek ugyancsak ekkortájt, 6.45 körül figyeltek fel arra, hogy az osztrák–magyar gyalogság a drótakadályokba nyitott folyosókon keresztül elhagyja állásait, és az akadályok előtt megkezdi a támadó alakzat felvételét.⁹⁴ A hadosz-

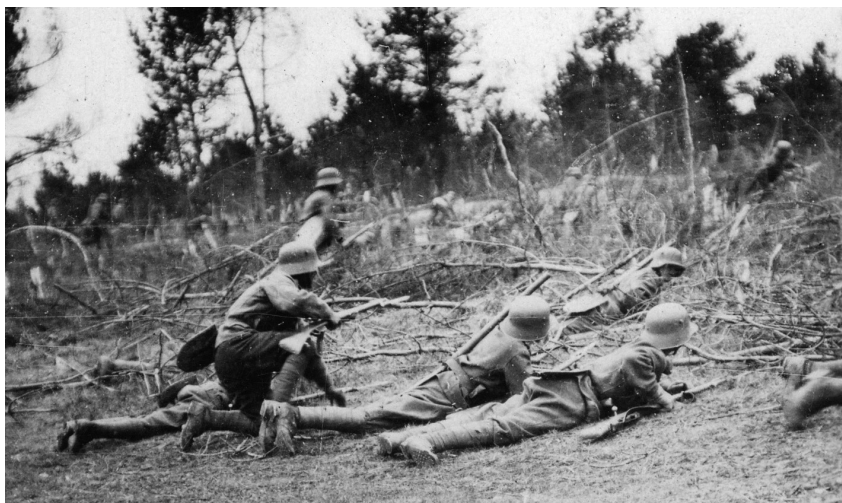
93 Norman Gladden: *Across the Piave*. London, Her Majesty's Stationary Office, 1971, 118–120.

94 MacKay: i. m. 61–62.

tályok élére a rohamcsapatok emberei kerültek – nekik kellett az ellenséges akadályrendszeren utat robbantaniuk, illetve az ellenséges állásokba betörniük –, mögöttük pedig a sorgyalogság következett, hadosztályonként körülbelül 9-12 ezer emberrel. Egy-egy hadosztályon belül az első vonalbeli ezredek egy körülbelül 900 m-nyi széles sávot foglaltak el, embereiket pedig hét egymás utáni hullámba tagozták.⁹⁵

Mialatt a 38. hadosztály csapatai felvették a támadó alakzatot, valamegyest megeléknült az ellenség is: tüzérsége és aknavetői közepes erővel lőni kezdték az osztrák–magyar vonalakat. A kalotaszentkirályi Kiss Jancsi János, aki feltehetően a kolozsvári 21. gyalogezredben szolgált, Gazda Józseffel folytatott beszélgetésében a következőképpen emlékezett vissza ezekre a percekre: „*Hát akkor már ott volt a tüzérségi tűz, úgyhogy akkor már engem háromszor eltemettek..., ahogy álltunk Assiagónak a bejáratánál, ott magasabban; a tüzérségi löveg [helyesen lövedék] odavágott az útba. Állandóan lőttek bennünket...*”⁹⁶

Bencze László szerint, a támadóknak 7.40-kor kellett az ellenséges peremvonalhoz érniük. A parancsnokok úgy számították ki az indulási

Támadó rohamkatonák (valószínűleg beállított fotó). A képen jól kivehető az osztrák–magyar rohamosok háton viselt jellegzetes lapátja.

95 Bencze: i. m. 119.

96 Gazda József interjúja Kiss Jancsi Jánossal. Kézirat, é. n., Gazda József birtokában.

időt, hogy az első árokra lőtt utolsó nehéz gránátok becsapódásakor 400-500 m, az utolsó könnyű gránátok robbanásakor 200 m válassza el az embereket az akadályoktól. A tüzérség 7.40-től 400 m-rel hátrább helyezte a tüzeit. A csapatoknak a készenléti állástól 800-2000 m-t kellett megtenniük 100-135 m-es emelkedővel, ami megközelítőleg 20-45 percnyi időt igényelt.⁹⁷ A 38. hadosztály sávjában hétkor indították el a rohamozókat, 7.30-kor pedig már a hadosztály tartaléka, a 23. ezred is kezdett előremenni. Az ég borús volt, a talaj fölött sűrű köd és pára terjengett.

Amint láttuk, a hadosztály támadása nagyrészt az angol 23. hadosztály vonalai ellen irányult. Ahhoz, hogy pontosan tudjuk, melyik osztrák-magyar csapattest melyik angol zászlóaljjal került szembe, további kutatások szükségesek, az eddig rendelkezésre álló források alapján azonban körülbelül megállapítható, hogy a különféle ezredek emberei az angol vonalak mely része ellen intéztek támadást. Arról is esett szó, hogy a britek jobbszárnyán a 70. dandár 11/Sherwood Foresters és 9/York and Lancasters zászlóaljai voltak védelemben, a balszárnyon a 68. dandár három zászlóalja – a 11/Northumberland Fusiliers (balszárny), a 12/Durham Light Infantry (közép) és a 13/Durham Light Infantry (jobbszárny) – foglalták el az állásokat. Értelemszerűen a 38. honvéd hadosztály balszárnya a britek jobbszárnyát támadta meg, tehát a 24. gyalogezred katonái biztosan a 11/Sherwood Foresters, esetleg a 9/York and Lancasters zászlóaljakkal vették fel a harcot; a 21. gyalogezredről tudjuk, hogy a Monte Kaberlaba – tehát a 11/Northumberland Fusiliers, a 12/Durham Light Infantry és a 13/Durham Light Infantry állásainak irányába kellett támadjon, azonban előfordulhat, hogy a brit 70. dandár balszárnyán a 9/York and Lancasters zászlóalj állásait is érintették; végül a 22. gyalogezred emberei feltehetően a 12/Durham Light Infantry és a 11/Northumberland Fusiliers zászlóaljak vonalai ellen indítottak rohamot (az erők megoszlását lásd az alábbi táblázatban).

A szembenálló felek a támadók szemszögéből

Osztrák-magyar	24. gyalogezred		21. gyalogezred		22. gyalogezred
Brit	11/Sherwood Foresters	9/York and Lancaster	13/Durham Light Infantry	12/Durham Light Infantry	11/Northumberland Fusiliers

97 Bencze: i. m. 119.

Az ellenséges állásokba – amint erről a későbbiekben szó lesz – csak a 24., illetve a 22. gyalogezred katonáinak sikerült betörniük.

Térjünk azonban most vissza a támadókhoz, akiket ott hagytunk el, hogy hétkor megindultak a britek állásai felé. Az emberek ködben, valószínűleg felázott talajon törtek előre; amint az egyik ezredtörténet szerzője írja, sietni nemigen lehetett, mert hegynek felfelé vitt az út.⁹⁸ A hadosztály gyalogságának középpontjában haladó 21-esek Poslentől északra lefelé belefutottak a britek egy 15 emberből és egy tisztből álló csoportjába, és foglyul is ejtették őket, illetve ugyancsak ennek a csapattestnek az emberei voltak azok, akik az egyik brit harcélőrs állásait elérve, amely előtt megrongált drótakadályokat találtak, tévesen jelezték a parancsnokságnak: elfoglalták az ellenség első vonalát. Ekkor még ezen a szakaszon úgy tűnt, saját tüzéségük megtört mindenféle ellenállást, bár az ezred jobbszárnyán haladó zászlóalj az angol tüzéségi és aknavetőtűz következtében némi veszteséget szenvedett. Az ezred sávjától jobbra előretörő 22-esek helyzete hasonlóképpen alakult; az angolok zárótüze, amelyre túl későn került sor ahhoz, hogy a támadókat megállíthassa, meglehetősen gyenge volt, ráadásul valahol hátul, messze az első hullámok mögött feküdt, és látszólag képtelen volt követni a rohamozókat. Aztán az emberek az ellenséges állások közelébe jutottak, a 21-esek pedig megpillantották az angolok drótakadályait, amelyek első öve részben az erdőben, részben azon kívül volt kiépítve. Az akadályok érintetlenek voltak; az előterepen egyetlen gránáttölcsér sem volt látható.

A korabeli források alapján úgy tűnik, a legnagyobb nehézségekkel továbbra is a 24. gyalogezrednek kellett szembenéznie; amint láttuk, az ezred már a kiinduló állásban is erős ellenséges aknavetőtűz alatt állt, és a jelek szerint a helyzet az előretörés során csak annyit változott, hogy időközben előtűnt hét repülő is, amelyek géppuskáikból tüzet nyitottak a támadó hullámokra. Az ezredtörténet tanúsága szerint a katonák a pokoli tűz és az elszenvedett veszteségek ellenére is szívós bátorsággal kapaszkodtak felfelé az ellenség felé vezető hegyoldalon, de amint az angol állások közelébe értek, kiderült, hogy a drótakadályok rombolását a tüzéség ebben a sávban sem tudta megoldani: az előkészítés során keletkezett gránáttölcsérek arra utaltak, hogy a kilőtt gránátok többsége 100-200 lépésnyivel az ellenség első vonala előtt csapódott be és robbant fel. Egy korabeli jelentés szerint az ezred emberei sem a közbeeső terepen, sem

98 Körmendy: i. m. 104.

később az első vonalban nem láttak egyetlen elesett angol katonát sem; ennek azonban némiképp ellentmond, hogy az angolok épp ezen a szakaszon szenvedték a legsúlyosabb veszteségeket a tüzérségi előkészítés alatt. Ahogy a három osztrák–magyar ezred emberei megpróbálták a brit állások közelébe férkőzni, a védők géppuskái, amelyek egy részét az első vonal előtt helyezték el, tüzet nyitottak rájuk.

A harc további szakaszának részleteit, mivel a korabeli jelentések számos esetben meglehetősen pontatlanul fogalmazznak, néha pedig egyenesen ellentmondanak egymásnak, meglehetősen nehéz rekonstruálni. Ami a 24-eseket illeti, egy kitüntetés indoklásából tudjuk, hogy a 9. század egyik szakasza élén Fejér Árpád zászlós betört egy angol előretolt állásba, ahol öt géppuskát kezelőkkel együtt ártalmatlanná tett. Az eddigi kutatások alapján azonban nem teljesen világos, hogy a 24-esek támadási sávjában létezett-e olyan angol előretolt állás, amelyben ilyen nagy számú géppuskát helyeztek volna el.⁹⁹ Úgy tűnik, az erdő fái között kiépített drótakadályokig elsőként a III. zászlóalj emberei jutottak el, a jobbszárny előnyomulása viszont az ellenséges vonaltól 3-400 lépésnyire (más források szerint ennél jóval közelebb) az erős géppuskatűzben elakadt, és csupán a tartalékok képező 23. ezred II. zászlóaljának bevetését követően ért az angol vonalak elé. A támadók első hullámai talán ekkor szembesültek a nap egyik legnagyobb kihívásával: át kellett hatolniuk a szinte teljesen érintetlen akadályövön. A drótvágók képtelenek voltak megbirkózni az ujjnyi vastagságú drótkötelekkel, amelyekre szögesdrótot fontak, a nyújtott töltetekkel és kézigránátokkal végrehajtott robbantások pedig nem eredményeztek elegendő hatást. Az emberek valósággal lépésről lépésre küzdöttek előre magukat, miközben az angolok folyamatosan tüzeltek rájuk, egymás után téve harc képtelenné az akadályokkal viaskodókat. A veszteségek olyan súlyosak voltak, hogy mire 9.30-ra sikerült utat nyitni az akadályövön, a III. zászlóalj állománjának körülbelül 70%-a megsebesült vagy elesett.

A túlélők azonban betörték az angol állásokba, és a II./23. zászlóalj két százada szintén bejutott (ez utóbbiak mellett említés történik a 24-esek egy másik századáról is, azonban nem teljesen egyértelmű, hogy ez pontosan melyik zászlóalrhoz tartozott). Az elsők, akik az angol állások árkaiba beugrottak, valószínűleg a 3. század emberei lehettek, akiket a sepsiszentgyörgyi születésű Nagy Endre zászlós, a 24-esek első rohamhullámának parancsnoka vezetett. Nagy és emberei súlyos harcok árán

99 Fejér Árpád: *Hősök Albuma* (<http://www.hungarianarmedforces.com/1vh/OA/>) (2018. 09. 16.)

elfoglalták az ellenséges vonal egy részét, közben pedig számos foglyot ejtettek.¹⁰⁰ A június 15-i támadás kapcsán ugyancsak fennmaradt Vargyasi Lajos őrzető neve, aki a 24-esek egyik rohamjárőrének beosztásában harcolt: Vargyasi, miután a drótakadályok leküzdésében is részt vett, pontosan dobott kézigránátjaival percek alatt semmisítette meg a hozzá legközelebb eső rejtett fészkekből hosszantozó géppuskákat.¹⁰¹ Egy másik katona, aki szintén kitüntette magát a betörés során, Borza Miklós volt, aki tulajdonképpen a 23. gyalogezredben szolgált, és a támadás napján önként csatlakozott az egyik rohamjárórhöz. Miután a járőr parancsnoka megsebesült, Borza maga vette át a parancsnokságot, és embereivel befészkelte magát az angolok egyik futóárkába, megakadályozva, hogy a tartalékok az osztrák–magyar erőkkel küzdő bajtársaik segítségére siessenek, a későbbiek során pedig a futóárókban előretörve olyan hatásosan nyitott tüzet egy ellentámadásra induló angol osztagra, hogy az angolok jobbnak látták visszavonulni.¹⁰² Volt azonban olyan is, akinek nem sikerült megkapaszkodnia az ellenséges vonalban: Balázs József szakaszvezető, aki géppuskájával támogatta a küzdőket, majd a rohamozókkal együtt tört be az angol állásokba, még fel tudta állítani fegyverét, miután kézigránáttal maga tisztított meg egy árokrészt, de három angol ellenlökés visszaverése után egyszerűen kifogyott a lőszerre. Bár az angolok körülfogták, Balázs végül nem csupán kivágta magát, de fegyverét is sikerült megmentenie.¹⁰³ Nem mindenki volt ilyen szerencsés: Udvary Lajos tartalékos zászlós, aki a 24-esek egyik szakasza élén az angolok előretörése következtében súlyos helyzetbe került, a szomszédos saját hadosztálybeli csoportosulás segítségére sietett, embereivel meghátrálásra készítette ugyan az ellenséget, de amikor ezt követően az angol állásba is betört, halálos sebesülést szenvedett.¹⁰⁴

Míg a támadók egy része azon igyekezett, hogy minél hosszabb szakaszt elfoglaljon az első vonalból, a III. zászlóalj emberei kijutottak arra a terepszakaszra, amely az első állást a másodiktól elválasztotta. Az angolok

100 Nagy Endre: *Hősök Albuma* (<http://www.hungarianarmedforces.com/1vh/OA/>) (2018. 09. 16.)

101 Vargyasi Lajos: *Hősök Albuma* (<http://www.hungarianarmedforces.com/1vh/OA/>) (2018. 09. 16.)

102 Borza Miklós: *Hősök Albuma* (<http://www.hungarianarmedforces.com/1vh/OA/>) (2018. 09. 16.)

103 Balázs József: *Hősök Albuma* (<http://www.hungarianarmedforces.com/1vh/OA/>) (2018. 09. 16.)

104 Udvary Lajos: *Hősök Albuma* (<http://www.hungarianarmedforces.com/1vh/OA/>) (2018. 09. 16.)

ezt a szakaszt is alaposan megerősítették: az erdő fái közé drótköteleket fontak, a közbeeső terepre pedig számtalan kitűnően álcázott géppuskát telepítettek – olyannyira, hogy a támadóknak az volt a benyomásuk, mintha a védők kizárólag csak géppuskával harcolnának ellenük. A zászlóalj emberei a talajból itt-ott kiemelkedő sziklatömböket fedezéknek használva erre a terepszakaszra hatoltak be, és a második vonalból jövő, feltehetően gyalogsági tűz, az oldalazó géppuskatűz és a kisebb angol ellenlökések dacára is sikerült itt kitartaniuk. A már említett Fejér zászlós arra is kísérletet tett, hogy elérje az ellenség második vonalát, azonban megfogyatkozott szakasza, amely ráadásul a szomszédos részeket maga mögött hagyva, elszigetelten ékelődött be az angolok közé, egyszerűen már túl erőtlen volt ahhoz, hogy folytathassa a harcot. Mindezt mérlegelve a zászlós életben maradt embereivel visszavonult az elfoglalt első vonalba, ahol mindaddig kitartottak, míg fel nem váltották őket. A 24/9. századnak egy másik szakasza (Fejér szintén e század kötelékébe tartozott) Szöllőssy Albert őrmester vezetésével valamivel sikeresebbnek bizonyult: ők nemcsak a második vonalat érték el, de valamelyest túl is jutottak azon. A súlyos harcok során azonban a szakasz létszáma jelentősen megcsappant, a katonák lőszer nélkül maradtak, kézigránátjaik kifogytak. Szöllőssy még egy utolsó erőfeszítéssel áttörte a bekerítésükre törekvő angol osztag vonalát, és néhány emberre olvadt szakaszával ugyancsak bevonult a 9. század zöméhez. Szöllőssyről feljegyezték, hogy a hátrálás során mindig utolsónak maradván személyesen fedezte katonái visszavonulását.¹⁰⁵ Rajta és Fejéren kívül természetesen mások is elérték a második vonalat, sőt voltak olyanok is, akik valamennyi ideig kitartottak benne, azonban túl jelentéktelen erőt képviseltek ahhoz, hogy komoly veszélyt jelenthettek volna a vonal mögötti angol erőkre nézve.

Valószínű, hogy nem csupán a legmélyebben az ellenséges állásokba hatoló ékek küzdöttek lőszerhiánnyal, hanem azok is, akik az első vonalat foglalták el vagy az előtt álltak. Jó példa erre Hajdú Ferencnek, a 24. ezred egyik géppuskásának esete: a katonák, akiket lőszerért küldött hátra, mind elpusztultak, úgyhogy Hajdúnak végül a halottaktól és a sebesültektől kellett kézigránátokat összegyűjtenie, hogy valameddig még folytatni tudja a harcot.¹⁰⁶

105 Szöllőssy Albert: *Hősök Albuma* (<http://www.hungarianarmedforces.com/1vh/OA/>) (2018. 09. 16.)

106 Hajdú Ferenc: *Hősök Albuma* (<http://www.hungarianarmedforces.com/1vh/OA/>) (2018. 09. 16.)

Míg a kitüntetettekkel kapcsolatos anyagokból a küzdelem sok apró jelenetét megismerhetjük, az ezred támadásának részleteit illetően a magyar nyelvű források számos ponton nem teljesen egyértelműek. A II/24. zászlóaljról például csak annyit tudunk, hogy elakadt az angol vonalak előtt, és úgy tűnik, támogatására és hézagai kitöltésére a 23. ezred II. zászlóalját vonták előre, akiknek a segítségével feltehetően a II/24. egy százada is bejutott az angol állásokba. Egy másik jelentés szerint azonban a zászlóalj tulajdonképpen végleg elakadt: egyetlen századát, amely valóban elérte az angol lövészárkot, egy lángszórókkal és aknavetőkkal támogatott angol ellenlökés visszaszorította, a zászlóalj második támadási kísérlete pedig egyszerűen összeomlott a védők tüzeiben.

Meglehetősen hasonló a helyzet az angolok által indított ellentámadásokkal, amelyek száma ugyancsak nem tisztázható egyértelműen: míg a magyarok számos ellenlökést említenek, feltehetően ezekhez számítva a lövészárkok elfoglalása során vívott összeütközéseket is, az angolok mindössze két ilyen kísérletről számolnak be: ezek egyikére 9.30-kor, a másikra valamikor 2.30-at megelőzően került sor. További különbség, hogy az angolok szerint ez utóbbi ellentámadás során sikerült kiszorítani a támadókat az első vonalból, a magyar forrásokban viszont az szerepel, hogy a III/24. zászlóalj egészen estig kitartott az általa elfoglalt terepszakaszon – annak ellenére, hogy délután 3-4 között tévedésből a saját tüzéségük is tűz alá vette őket –, és csak ekkor vonult vissza egy bizonyos Barabás százados közvetlenül az erdőszegély alatt található álláspontjára. Végül pedig az is megállapítható, hogy a magyar jelentésekben, illetve a kitüntetésben részesült katonák cselekedeteinek leírásában szinte kizárólag csak az első hullámokban harcolókra vonatkozóan találhatunk információkat. Valószínű azonban, hogy mindez a háború kódéneke, illetve annak tudható be, hogy mindazok, akiktől az említett információk származtak, maguk sem látták át teljesen az eseményeket. Ezt látszik megerősíteni Vajna Mihály ceruzával írott, alig olvasható naplója is, amely valamelyest épp a harcoknak erre a kaotikus aspektusára világít rá. Vajna, aki a III. zászlóalj 11. századával indult rohamra, a következőket írja a támadásról: *„Az emberek halomra dőltek, hullottak az ellenség gépfegyver[ei]nek tüze alatt, amik hiánytalanul megvoltak, mert mikor az állás elé jutottunk, akkor láttuk, hogy teljesen ép, és hogy a tüzéség semmi bajt nem csinált benne, sem pedig a drótakadályban. Elég, hogy rengeteg emberünk... ottan pusztul halva, sebesülve. Elértem egy tábori őrsszerű állást, abban*

*meghuzultam, de már körülöttem nem volt senki sem; a legényem, Lupuj György ott esett el a hátam mögött, 10 lövést is kapott a gépfegyvertől, a hátán még ott volt a mosdótálam. Ez sem látja meg már Mikóújfalut.*¹⁰⁷

A továbbiakban a napló alig olvasható szövege hosszasan sorolja a tiszteket, akik fogságba estek, megsebesültek vagy meghaltak a támadás során, és említést tesz egy olyan katonáról is, aki félelmében a legnagyobb tűzön keresztül visszaindult az osztrák–magyar vonalak felé. A leírtak alapján azonban úgy tűnik, hogy azok nagy része, akik fedezéket kerestek az ellenséges géppuskák elől, a nap további részében többnyire már nem tudták elhagyni a számukra valamelyes biztonságot jelentő helyet: az ellenség tüze egyszerűen a földhöz szegezte őket. Ezek közé tartozott Vajna Mihály is: „Én egy pár emberrel... este 11 h-ig feküdtem az állások előtt, hova beérkezett Nagy Bandi zászlós is, kit abban a pillanatban lőttek meg a lábán,

*A naplóíró Vajna Mihály
(József Álmos gyűjteménye)*

107 Vajna Mihály: *Napló*. Kézirat, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.

mikor beugrott hozzánk. A délelőtt reménykedéssel telt el, hogy talán jön egy tartalék, mely... bennünket megment ettől a nehéz helyzettől. De mindhiába, nem jött senki. Tőlünk balra a 23-masok szépen bementek az [ellenség] állásába, mikor a saját tüzéségünk beljüket lőtt... Reménykedve töltöttük a napot, de hiába. A harc elcsendesült, mindenki meglapult és vártuk az estét. Lapultunk mi is 10.30 h-ig, mikor egyenként kúszva megpróbáltuk a menekülést, ami sikerült is. Keresztüljutottunk az ellenség zárótüzén is.”¹⁰⁸

A 21. gyalogezred még a 24-eseknél is eredménytelenebbnek bizonyult. A roham során aknavetőik teljesen lemaradtak, így nem is vehettek részt a harcokban. A kézigéppuskák szintén nem tudtak lépést tartani a gyalogsággal: mire megállapodtak, az első hullámok már túlságosan előrehaladtak ahhoz, hogy hatékonyan támogathassák őket. Az akadályrendszer, mint arról korábban is szó esett, az ő szakaszukon is érintetlen volt, ráadásul ezen a szakaszon három övből állt, és az ujjnyi vastagságú drótokat nem az erdő fáira, hanem embermagasságú vasoszlopokra erősítették, amelyeket betonnal illesztettek a sziklába. Az első hullámok támadása súlyos veszteségek után elakadt, és csak az ezredtartalékok képező II. zászlóalj 6. és 7. századának bevetését követően sikerült elérni az akadályok vonalát, azonban az ellenséges géppuskák szinte mindenkit lekaszaboltak, aki megpróbálta átvágni magát a három akadályövön. Kivételt csak a 7. század egyik szakasza képezett, akiknek sikerült egy ún. rohamutcát robbantaniuk a drótok között, és gránátvetőik támogatásával az első angol vonal mglehetősen magasan épült állásait is megközelítették, végül azonban nekik is vissza kellett vonulniuk a résből. A támadó ékekre felzárkózott további hullámok 50-150 lépésre az ellenség vonala előtt szintén elakadtak. Délelőtt 8.30-tól lassú és tervszerületlen tüzéségi tűz vette kezdetét, a gyalogságra nézve azonban az aknavetőik és a géppuskák jelentették az igazi veszélyt (ez utóbbiakról egyik jelentés megjegyzi, hogy rövid, két-három lövéses sorozatokat leadva harcoltak). A védők helyzete teljesen kilátástalanná vált; amint Körmenty Géza írja: „*A vezetés a pokoli tűzben úgyszólván teljesen megszűnt, minden osztág, ember csak magával törődhetett.*”¹⁰⁹

Hasonlóan alakult a helyzet a 22. ezred sávjában is. Itt a bal oldalon a II., jobb oldalt a III. zászlóalj rohamozott, az akadályokat pedig először a két zászlóalj belső szárnyai érték el; a balszárny valamivel hátrább, a 21. honvéd gyalogezredhez zárkózott fel, a jobbszárny a közös 26. gyalogez-

108 Vajna Mihály: *Napló*. Kézirat, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.

109 Körmenty: i. m. 103–104.

reddel érintkezett. Az ezred egyik rohamjárőrének még az akadályrendszeren is sikerült átjárót robbantania, azonban azok közül, akik betörték az ellenséges állásokba, senki nem tért vissza, a bevitt kézigéppuskák és lángszórók pedig az angolok zsákmányául estek.

A 21-esekkel ellentétben az ezred emberei akna- és gránátvetőik egy részét is magukkal hozták – egy jelentés külön kitér arra, hogy szállításuk nehézkes volt, könnyebben haladt előre a gyalogsági ágyú –, sok hasznát azonban nem vehették e fegyvereknek: az angolok olyan jól álcázták állásaikat, hogy egyszerűen nem volt mit tűz alá venniük. Az ellenséges géppuskák, amelyek mellett a jelentések a csata során először a 22-esek sávjában említenek egyértelműen gyalogsági tüzet, ezen a szakaszon is a megszokott rövid sorozataikat löve harcoltak. Az ezred csapatai fölött repülő keringtek – ezek valószínűleg csak felderítést végeztek vagy a tüzéséget segítették, mert semmilyen más módon nem avatkoztak be a küzdelembe –, és szinte folyamatosan dolgozott az angol tüzéség is. A támadók veszteségei egyre nőttek, a kézigéppuskák nagyrészt elpusztultak a harcok során, kezelőik pedig elesetek vagy megsebesültek. Tovább súlyosbította a helyzetet, hogy a közös 26. gyalogezred délután 4 és 6 között, mikor az angol tüzéség tüze szórványosabbá vált, visszavonult, és ezáltal a 22. ezred szárnya fedetlen maradt. Mire 6 órakor az osztrák–magyar 30 cm-s mozsaraknak végül sikerült támadó nyílásokat lőniük a drótakadályokba, az ezredbeli századok már túl gyengék voltak ahhoz, hogy egy újabb rohamot hajtsanak végre. Végül a sötétség leple alatt az ezred embereit úgyszólván egyenként, a kiszámítható tüzéségi tűz megkerülésével hátragyülekeztették és eredeti állásaikba vonták vissza. Ezzel a tulajdonképpeni csata a 22-esek számára is véget ért.

A CSATA AZ ANGOLOK SZEMSZÖGÉBŐL

Amint láttuk, az osztrák–magyar offenzíva tüzéségi előkészítése 1918. június 15-én, hajnali 3-kor vette kezdetét. A briteknek mintegy húsz perccel később még sikerült visszavonni a vonalak elé kiküldött harcelőőrseiket, ezt követően azonban megszűnt az összeköttetés a különféle alakulatok, illetve a parancsnokságok között – a robbanások szétszaggatták a telefonvezetékeket. Amint MacKay írja, fák kaptak lángra vagy dőltek ki (elzárva az ösvényeket), felrobbant egy lőszerdepó, és egy adott pillanatban sűrű gázfelhők gomolyogtak lefelé a San Sisto gerinc mindkét oldalán. A 70. dandár szakaszán a Gallio falu irányából jövő oldalazó tűz miatt a 11.

Sherwood Foresters zászlóalj első vonalbeli századainak számos katonája és tisztje megsebesült, és a vonalak elé telepített egyik géppuska körülbelül 4.30-kor ugyancsak találatot kapott.¹¹⁰ 6.45-kor az előreküldött szakaszok jelentették, hogy az ellenséges gyalogság megkezdte a támadó alakzat felvételét a készülségi állások előtt.

A támadók 7.15-kor indultak meg a brit vonalak felé. Az élen nyújtott töltetekkel, géppuskákkal, lángszórókkal felszerelt 6-7 fős rohamjárőrök törtek előre – ők egymás mögött, libasorban haladtak –, mögöttük azok a szintén nagyrészt rohamosokból álló, húsz-harmic fős csoportok jöttek, akiknek a betörés után az ellenséges árokrészeket kellett megtisztítaniuk, végül pedig a sorgyalogság hullámai következtek. Az angol források külön említést tesznek arról, hogy az osztrák–magyar erőket lovon ülő tisztek vezették. A britek előretolt szakaszai visszavonultak a támadók elől, és a Sherwood Foresters sértetlenül maradt vonal előtti géppuskája szintén meghátrálásra kényszerült. Egy szakasznyi brit gyalogos valami okból kifolyólag a drótakadályon kívül maradt: nagy részüket az ellenség elfogta.

A 70. dandár balszárnyán, azaz a York és Lancaster zászlóalj két előretolt géppuskája előtt heves harc bontakozott ki, amely során a támadók súlyos veszteségeket szenvedtek, a sherwoodiak visszavonulása miatt azonban féltő volt, hogy az ellenség előbb-utóbb csak bekeríti az angol géppuskásokat, így végül ők is kénytelenek voltak visszahúzódní. Annak ellenére, hogy a támadó gyalogság is egyre több géppuskát hozott előre, a 9. York és Lancaster embereinek végül sikerült megtörni az osztrák–magyar csapatok lendületét: a zászlóalj állásai előtt rövid idő alatt mintegy száz sebesült vagy halott ellenséges katona maradt. Időközben azonban a támadók a sherwoodiak vonalán betörték az angol állásokba.

Ahhoz, hogy a betörést alaposabban tárgyalhassuk, előbb magát a csatateret kell az eddiginél részletesebben áttekintenünk. Amint Francis MacKay írja, ezt a szakaszt egy kilométernyi hosszú, ebihal alakú, erdő borította dombhát uralta, amely megközelítőleg 60 m magasan emelkedett a fennsík fölé. Az angolok mintegy 900 méter hosszú védőállása ezen a dombháton húzódtott, és két egymással párhuzamos lövészárokból állt. Az első árkot a domb lábánál, még a fák között alakították ki részben ásással, részben robbantással; a másodikat, amely az első mögött körülbelül 730 méternyi távolságra, ám annál mintegy 120-150 m-rel magasabban helyezkedett el, teljes egészében a sziklából kellett kirobbantani. Mivel az erdős

110 MacKay: i. m. 61.

terep megfelelő fedezéket biztosított, közlekedőárkok ásására nem került sor, a két állást azonban rézsút futó, széles drótakadályok kötötték össze, amelyek mögött helyenként kisebb-nagyobb állásokat, rövidebb lövészárkokat ástak.¹¹¹ Az első vonal elé ugyancsak többsoros drótakadályt alakítottak ki, amelyhez oszlopként nagyrészt az erdő fáit használták.¹¹²

A két párhuzamos árok közötti nagy távolság miatt az első vonalat csak jelentősebb erővel lehetett volna eredményesen tartani, ez azonban a rugalmas védekezés lehetőségétől fosztotta volna meg a briteket; hogy a problémát megoldják, végül úgy döntöttek, hogy veszély esetén megszállják a rézsútos drótakadályok mögött kialakított támpontokat és tüzelőállásokat, ezáltal mintegy újabb vonalat hozva létre az első és a második lövészárkok között.¹¹³ Az első vonal másik nagy hibája az volt, hogy az erdő fáai miatt az előterepet nem lehetett rendesen áttekinteni és tűz alatt tartani; emellett pedig a vonallal nagyjából párhuzamosan, attól körülbelül 200-400 méternyi távolságra egy megközelítőleg kelet-nyugati irányú dombhát is húzódott (az angolok ezt Villa dal Brun-Guardinalti-Poslen dombhátnak nevezték), és ez ugyancsak akadályozta a kilátást.

A támadás éjszakáján az állás védelmét a 11. Sherwood Foresters zászlóalj A és D százada látta el, egyenként kevesebb mint száz fővel. Tovább csökkentette a védők létszámát, hogy mindkét század kiküldött egy-egy szakaszt a drótakadályok elé; e szakaszok az első vonal és a harcelőőrsök közötti kiemelkedő tereppontokon foglaltak állást, és ők adták a senki földjére mélyebben előretolt harcelőőrsök embereit is. Mivel ezen a részen a harcelőőrsök állásai meglehetősen közel estek a peremvonalhoz, a tüzérségi zárótűz vonalát – a felföldön uralkodó általános brit gyakorlattól eltérően – nem a kettő között, hanem a harcelőőrsökön túl jelölték ki, ami lehetővé tette a tüzérség gyors és hatékony beavatkozását.¹¹⁴

Amint arról már szó esett, a védők Villa dal Brun környékére telepített egyik géppuskája még a tüzérségi előkészítés során megsemmisült; a másik a roham kezdetekor felvette a harcot az előretörő osztrák-magyar csapatokkal, és a parancsnok annak ellenére sem hagyta el a helyét, hogy megsebesült, később pedig egy közelben felrobbant ágyúlövedéktől kisebb légnyomást is kapott. Végül egy kézigránáttal felszerelt ellenséges csoport

111 Sandilands: i. m. 237.

112 MacKay: i. m. 32-33.

113 Sandilands: i. m. 237.

114 Sandilands: i. m. 259.

(feltehetően rohamisták) elől a géppuskások kénytelenek volt a frontvonalig visszavonulni, ahol még mintegy húsz percig puskatűzzel tartották fel az ellenséget. Visszavonulásuk következtében a szomszédos York és Lancaster zászlóalj két előretolt géppuskájának helyzete is tarthatatlanná vált.¹¹⁵

Az angol források azt is megemlítik, hogy a rohamozó osztrák–magyar gyalogság csak igen nagy veszteségeket szenvedve tudott előretörni, azonban amint elérték az erdő vonalát, a fák valamelyest számukra is fedezéket nyújtottak, így végül kúszva sikerült megközelíteniük az akadályöv külső széleit. MacKay azt írja, hogy ezt követően megkísérelték használni a lángszórókat is, ám ezek lángcsóvája túl rövid volt ahhoz, hogy bármiféle veszélyt jelentsen a britekre nézve, azonban az osztrák–magyar utasításokat ismerve valószínűbbnek látszik, hogy a támadók csak azért működtették a fegyvert, hogy jellegzetes füstjével jelezzék: elérték az ellenség első vonalát. Aztán az osztrák–magyar katonák bejutottak az állásokba.

A tekintetben, hogy az ellenséges gyalogság hogyan jutott át az akadályövön, az angol források csak feltételezésekbe bocsátkoznak, az azonban biztos, hogy a betörésre az *A* század szakaszán, gyakorlatilag a két angol század csatlakozási pontjánál került sor, és az is, hogy amint a támadók elég emberüket bejuttatták, megkezdték az állás módszeresen felsodorítását, azaz tulajdonképpen hozzáfogtak, hogy megtisztítsák a lövészárkot az angoloktól. Egyik csoportjuk az *A* századot szorította vissza, a másik a *D* század irányába nyomult előre az árokban, és mire sikerült megállítani őket, már egy 200 méternyi szakaszt elfoglaltak az első lövészárokból.¹¹⁶ Az *A* századból mindössze egyetlen tiszt, Edward Brittain százados úszta meg sértetlenül az addigi fejleményeket, amikor azonban a harcok egyik szünetében megpróbált átnézni az elfoglalt árokszakaszbá, hogy személyesen győződjön meg a dolgok állásáról, ő is halálos lövést kapott. Az osztrák–magyar csapatok azonban nem csupán az első vonal említett szakaszát foglalták el; egy részük elindult felfelé a San Sistón, hogy a gerincen futó második lövészárkot is birtokba vegyék. Röviddel azután, hogy Hudson alezredest, a 11. Sherwood Foresters parancsnokát 8.45-kor értesítették erről a fejleményről, egy ellenséges géppuska a parancsnok harcálláspontjára is tüzet nyitott.¹¹⁷

115 Sandilands: i. m. 259–260.

116 MacKay: i. m. 64.

117 MacKay: i. m. 65.

Hudson a zászlóaljtzörzssel az erdőben keresett menedéket, és amint a közvetlen veszélytől sikerült megszabadulnia, azonnal hozzáfogott az ellentámadás megszervezéséhez. Mivel a franciák jelezték, hogy az A század közelében levő állásaikat megerősítették, Hudsonnek pedig sikerült körülbelül ötven olasz katonát összeszednie, hogy a Sherwood Foresters és a 9. York és Lancaster közötti rést lezárják, az alezredes úgy döntött, hogy a törzs embereivel meg körülbelül egy tucatnyi olasz katonával, akiket a környéken szedett össze, támadást kísérel meg a gerincet uraló osztrák–magyar csoport ellen. A próbálkozást siker koronázta: az ellenség nagy részét leszorították a gerincről, mi több, a hirtelen felállított angol–olasz csoportosulás még körülbelül húsz foglyot is ejtett, emellett pedig néhány géppuskát és lángszórót zsákmányolt.

Miután a gerincet néhány előrevont szakasszal biztosították, Hudson néhány emberével elindult a D század árokrésze felé, de még útközben találkozott a század embereivel, akik maguk is épp azt igyekeztek megállapítani, hogy az ellenség mely árokreszeket szállta meg. Hamarosan észrevettek egy osztrák–magyar őrszemet, akit még sikerült elfogniuk, ezt követően azonban belefutottak az ellenséges katonákba. Eleinte úgy látszott, az angolok kerekednek felül: mikor Hudson rájuk kiáltott, azok egyszerűen felemelték a kezüket, az őket vezető tiszt pedig elindult az alezredes felé – feltehetőleg azért, hogy megadja magát –, ekkor azonban valaki egy kézigránát dobott Hudsonék irányába. Az osztrák–magyar tiszt azonnal meghalt, az angol alezredes pedig súlyosan megsebesült, de annyira még futotta az erejéből, hogy egy összekötő árokba begurulva eltűnjön az ellenség szeme elől. Mindez megközelítőleg 9.30-kor történt.

10 óra körül az osztrák–magyar állások felől újabb rohamot indítottak az angol vonalak ellen, de ez összeomlott az angol és francia tüzéség, illetve a géppuskák tüzeiben, közben pedig egyre több erősítés érkezett a San Sistóra is: 12.30 körül a gerincen futó lövészárkot már hét szakasz tartotta megszállva, és ugyancsak ekkortájt futott be egy egész század, amelynek két szakasza szintén csatlakozott a gerinc védelmére rendelt csapatokhoz. Az újonnan érkezettek fennmaradó részét a D század mellé rendelték, hogy velük együttműködve megtisztítsák a vonalat az ellenségtől. Ekkor már egy körülbelül 300 méternyi árokszakasz lehetett az osztrák–magyarok birtokában, amelyben mintegy 180 katonájuk rendezkedett be védelemre, azonban az angoloknak a drótakadály mindkét oldalán állást foglaló ellenséggel is számolniuk kellett, akik szükség esetén

tűztámogatást nyújthattak az árokban harcolóknak. Mindezt mérlegelve a britek végül úgy döntöttek, hogy frontális roham helyett inkább lépésről lépésre haladva, kézigránáttal tisztítják meg az elfoglalt árokrészt. Az ellentámadás sikerrel járt: 2.30-ra teljes egészében visszafoglalták az első vonalat.

A 68. dandár szakaszán a helyzet egészen másként alakult, mint a Granezza-szektor jobbszárnyán harcoló bajtársaiknál: a 12/Durham Light Infantry elleni támadás eleve sem volt olyan heves, mint a többi zászlóalj védőszakaszán, a 13/Durham Light Infantry állásait rohamozó ellenséges katonák pedig elakadtak a drótakadályok előtt. Az osztrák–magyar rohamistáknak csak a 11/Northumberland Fusiliers állásaiba sikerült egy rövid időre betörniük. Visszaemlékezésében Norman Gladden igen szemléletesen beszéli el az eseményeket: mint írja, a brit katonák csak annyit láttak, hogy az alattuk levő vízmosásban ellenséges csapatok tűntek fel, és hiába nyitott mindenki tüzet rájuk, az egyenetlen terep mindaddig megoltalmazta a támadókat, míg a drótakadályok közvetlen közelébe nem értek:

„Megdöbbenve néztük, amint egy kisebb csoport épp a századdal szembeni mélyedésben bukkant fel az akadályok közvetlen közelében. Feltehetően a balszárny holtterében lehettek, mert az árok alsó vége felől senki nem lőtt rájuk. Aztán a támadók, akiket mintha varázslat oltalmazott volna, valamit betettek a drótok közé és gyorsan visszaszaladtak. A bomba vagy torpedó meglehetősen nagy légnomással robbant fel, és a szögesdrót egy teljes szakaszát a levegőbe repítve átjárót nyitott az akadályvön. Az ellenség egy csoportja a robbanás sűrű füstjének fedezete alatt megrohanta a rést, és másodpercek alatt az árokban termett.”¹¹⁸

A többiekkel együtt egy lángszórós is bejutott az árokba, de csak egyszer volt alkalma működtetni a szörnyű fegyvert, mielőtt a britek lelőtték volna. Mindeközben azon a ponton, ahol a rohamisták betörték, élénk közelharc bontakozott ki. Gladdenék ebből csak a közvetlen közletről leadott puska-lövések dőrejét hallották, látni pedig csak az egyik árokreszből a másikba átdobott kézigránátok sötét körvonalait látták. Ugyan géppuskájukat az árokra irányozták, számítva arra, hogy a legközelebbi ember, aki felbukkan, esetleg már az ellenséghez tartozik, azonban a látást akadályozó terepviszonyok és saját visszaözlő katonáik miatt semmit nem tehettek, ráadásul az árokra irányuló ellenséges tűz miatt valamelyest ők maguk is

veszélyben voltak. „A század maradványai felfelé áramlottak mellettünk az árkon – folytatódik a beszámoló –, és a tőlünk jobbra levő domboldalon az általános visszavonulás képei bontakoztak ki. A bal oldali szakasz egyik tagja egy közeli robbanástól tetőtől talpig feketén, a légnymástól majdnem eszét vesztve jött felfelé.”¹¹⁹ A helyzet végül sokkal kevésbé bizonyult súlyosnak, mint amilyennek tűnt: az angolok egyetlen ellentámadás során megölték vagy kiszorították az árokból az osztrák–magyar katonákat. 9.45-kor úgy tűnt, hogy ezen a szakaszon a támadás végképp összeomlott: az ellenség emberei szervezetlenül özönlöttek saját vonalaik felé, sokan pedig megkíséreltek olyan fedezéket találni a senki földjén, amely megvédje őket az angolok tüzétől. Az egyetlen veszélyt ezt követően csak az jelentette, hogy az osztrák–magyar alakulatoknak sikerült áttörni a szomszédos 48. hadosztály vonalait, és félő volt, hogy emiatt a 68. dandár helyzete is tarthatatlanná válik, a csata azonban ezen a frontszakaszon tulajdonképpen véget ért.¹²⁰

VÉGJÁTÉK

Mindeddig csak a 38. honvéd hadosztály ezredeivel foglalkoztunk; térjünk most át a 11. hadseregére, amelynek alárendeltségébe a hadosztály is tartozott. Június 15-én estére egyértelműen kiderült, hogy a teljes hadsereg offenzívája kudarcba fulladt. Egyes seregtesteknek ugyan sikerült mintegy 4 kilométer mélységig behatolniuk az ellenség védelmébe, de tartalékok híján és lőszer nélkül az elért állásokat megtartani nem lehetett. A veszteségek különösen a XIII. hadtest csapatainál voltak magasak: egyes századok körülbelül 15-20, egyes zászlóaljok 40-50 főre apadtak. A Piavén át indított támadás, bár valamelyest eredményesebbnek bizonyult, kezdeti sikerek után ugyancsak kifulladt. Ezen a szakaszon csak június 20-án rendelték el a visszavonulást; Boroević hadseregének számos katonája, akik megfelelő mennyiségű hadihíd híján maguk próbálták átkelni a Piavén, a folyóba vesztett.¹²¹

A csata után a 38. gyaloghadosztályt felváltották, július folyamán pedig mindhárom első vonalban küzdő ezredét Horvátországba szállították; a 24-esek egy részét a későbbiek során Budapestre, egy másikat a Zsil-völgyi bányaterületre, Vulkánba vitték. 1918 októberének elején a hadosztály újra a Hétközség fennsíkra került, ahol a Monte Sisemol védelménél

119 Gladden: i. m. 124.

120 Sandilands: i. m. 257.

121 Hajdu–Pollman: i. m. 346–351.

alkalmazták őket, a hátsorzágból érkező hírek hatására azonban a hónap utolsó harmadában a katonák fellázadtak, azt követelve, hogy ne az olasz fronton, hanem szülőföldjük védelmére vessék be őket. A hadosztályt, amelynek legénységéből Gottfried Barna számításai szerint ekkor körülbelül 3500-4000 fő lehetett magyar, végül nem használták fel határvédelemre; ehelyett ezredei állomáshelyükre vonultak, ahol a katonákat leszerelték.¹²² Gyakorlatilag ezzel egyidőben az a birodalom is megszűnt létezni, amelyért négy éven át vívták a háborút.

Jóval később, 1933-ban Angliában kiadták Vera Brittain emlékiratait, amely a *Testament of Youth* címet viselte. Vera annak az Edward Brittain századosnak volt a nővére, aki a Sherwood Foresters zászlóalj A századát vezetve esett el 1918. június 15-én. Könyvében arra is kitér, hogyan fogadta öccse halálhírét: „*Este, jóval azután, hogy a család minden tagja lefeküdt, és a világ elcsendesedett, beosontam az ebédlőbe, hogy egyedül legyek Edward portréjával. Gondosan becsuktam az ajtót, felkapcsoltam a villanyt, és néztem a sápadt, méltóságtejes és elszánt, oly tragikusan koraérett arcot. Annyi mindenem ment keresztül – sokkal, sokkal több mindenem, mint azok a szeretett barátok, akik ennek a végtelen háborúnak egy korábbi szakaszában estek el, és őt egyedül hagyták a veszteséggel és a gyásszal.*”¹²³

Vera Brittain könyve alapján 1979-ben sorozat, 2014-ben játékfilm készült. 1941-ben, nyolc évvel a könyv megjelenése után a háromszéki Rétyi Nyírben felavattak egy katonát ábrázoló szobrot, amelyet a szentivánlaborfalvi Pál Ferenc állíttatott a brassói 24-es honvéd gyalogezred emlékére. A férfi, aki az első világháborúban maga is a nevezett ezredben szolgált, egy zarándokház építését is tervezte, ez azonban már nem valósult meg, és a szobor sem sokáig állt: 1944-ben román katonák a fejét szétlőtték, a testet pedig valakik bevitték a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumba, ahol a múzeum udvarára, a kerítés mellé került. 1977-ben, Nicolae Ceaușescu látogatása előtt – hogy nehogy valamiféle módon sértse a kommunista diktátor érzékenységet – úgy döntöttek, inkább eltemetik a kőből készült, fejetlen katonaalakot – mint ahogy egykor oly sok igazi katonát is eltemettek, akik a 24. gyalogezredben szolgáltak. A szobrot végül 2009-ben ásták ki, restaurálták, és a következő év augusztusában ünnepélyes keretek között újra visszaállították eredeti

122 Gottfried Barna – Nagy Szabolcs, *A Székely Hadosztály története* (Barót, 2011), 38–41.

123 Bihari: i. m. 449–450.

helyére.¹²⁴ Ha valaki autóval megy Sepsiszentgyörgyről Réty felé, ott látható a Rétyi Nyírben, az út jobb oldalán. Valószínűleg alig van olyan ember, aki Vera Brittain könyvét és a szobrot is ismeri, és azt is tudja, hogy a székelyföldi műemlék és az angol emlékirat között egy olaszországi fennsík a kapcsolat.

BIBLIOGRÁFIA

- Ajtay Endre: M. Kir. Brassói 24. Honvéd Gyalogezred. In Deseő Lajos – Ardói Gyula (szerk.): *Erdélyi ezredek a világháborúban*. Budapest, 1941, Ardói Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 130–145.
- Bacsoni Tamás: Az osztrák–magyar rohamkatonák felszerelése. In Bacsoni Tamás – Kiss Gábor – Sallay Gergely Pál – Számvéber Norbert: *Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai 1916–1918*. Budapest, 2006, Püedlo Kiadó, 39–42.
- Bence László: *A Piavefront*. Budapest, 2003, Palatinum Nyomdaipari Társaság.
- Bihari Péter: *1914. A nagy háború száz év*. Budapest, 2014, Kalligram.
- Fabinyi József: A modern tüzérség kialakulása. In *Honvéd: katonai folyóirat*, 1947, 11. szám, 15–24.
- Galántai József: *Az első világháború*. Budapest, 1980, Gondolat.
- Gladden, Norman: *Across the Piave*. London, 1971, Her Majesty's Stationary Office.
- Gottfried Barna – Nagy Szabolcs: *A Székely Hadosztály története*. Barót, 2011, Tortoma Könyvkiadó.
- Hajdu Tibor – Pollman Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja*. Budapest, 2014, Osiris.
- József főherceg: *A világháború, amilyenek én láttam. VI. kötet. A katasztrófák útján a pusztulásba (Piavei csata)*. Budapest, 1933, A Magyar Tudományos Akadémia kiadása.
- Julier Ferenc: *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Budapest, 1933, Magyar Szemle Társaság.
- Keegan, John: *Waterloo*. Budapest, 1990, Európa Könyvkiadó.
- Keegan, John: *Az első világháború*. Budapest, 2014, Akadémiai Kiadó.
- Kiss Gábor: Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai. In Bacsoni Tamás – Kiss Gábor – Sallay Gergely Pál – Számvéber Norbert: *Halálfejes katonák. Az Osztrák–Magyar Monarchia rohamcsapatai 1916–1918*. Budapest, 2006, Püedlo Kiadó, 18–38.
- Kloska Tamás: Rohamharcászat az első világháborúban. In *Hadtudományi Szemle*, 2014, VIII. évfolyam, 4. szám, 46–83.
- Kovács Vilmos: Az osztrák–magyar tüzérség fegyverzete és harcéljárásai az első világháborúban. In Balla Tibor – Csikány Tamás – Gulyás Géza –

¹²⁴ Sylvester Lajos: A rétyi honvédszobor feltámadása. In *Háromszék* 2010. augusztus 20. (<https://www.3szek.ro/load/cikk/31763>) (2018. 09.16.)

- Horváth Csaba – Kovács Vilmos: *A magyar tüzérség 100 éve*. Budapest, 2014, Zrínyi Kiadó.
- Körmendy Géza: M. Kir. Kolozsvári 21. Honvéd Gyalogezred. In Deseő Lajos – Ardó Gyula (szerk.): *Erdélyi ezredek a világháborúban*. Budapest, 1941, Ardó Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 89–106.
- Ligeti Dávid Ádám: *A Monarchia utolsó vezérkari főnöke. Arthur Arz von Straussenburg és pályafutása*. Nem publikált doktori disszertáció, Budapest, 2013, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.
- Liptai Ervin (főszerk.): *Magyarország hadtörténete II*. Budapest, 1985, Zrínyi Katonai Kiadó.
- MacKay, Francis: *Asiago*. Barnsley, 2000, Leo Cooper.
- Nyáry Iván: M. Kir. Marosvásárhelyi 22. Honvéd Gyalogezred. In Deseő Lajos – Ardó Gyula (szerk.): *Erdélyi ezredek a világháborúban*. Budapest, 1941, Ardó Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 107–123.
- Ortner, M. Christian: *Storm Troops*. Vienna, 2005, Verlag Militaria.
- Pintér Tamás – Rózsafi János– Stencinger Norbert: *Magyar ezredek a Doberdó-fennsík védelmében*. Budapest, 2009, Zrínyi Kiadó.
- Rochat, Giorgio: The Italian Front. In John Horne (szerk.): *A Companion to World War I*. Oxford, Wiley-Blackwell, 2012, 82–96.
- Sandilands, H. R.: *The Twenty-Third Division 1914–1919*. Edinburgh and London, 1925.
- Szűj Jolán (szerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs*. Budapest, 2000, Petit Real Könyvkiadó.
- Strachan, Hew: *The First World War*. London, New York, Sydney, Toronto, New Delhi, 2014, Simon and Schuster.
- Sylvester Lajos: A rétyi honvédszobor feltámadása. In *Háromszék*, 2010. augusztus 20. (<https://www.3szek.ro/load/cikk/31763>) (2018. 09.16.)
- Tuck, Christopher: *Understanding Land Warfare*. London and New York, 2014, Routledge.
- Ungváry Krisztián: Isonzó, Doberdó, Caporetto. Magyarok az első világháborúban. In *Rubicon*, 2014/9., 4–21.
- Watson, Alexander: *Enduring the Great War*. Cambridge, 2014, Cambridge University Press.
- Wilcox, Vanda: *Italian Front*. (https://encyclopedia.1914-1918online.net/article/italian_front) (2018. 09. 16.)
- Wilks, J. – Wilks, Eileen: *The British Army in Italy*. Barnsley, 2013, Pen and Sword.